

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Karolína Stehlíková

Analýza fungování minulého kondicionálu ve francouzštině ve světle jeho českých ekvivalentů v paralelním korpusu InterCorp

Analysis of the functions of the past conditional in French in the light of its Czech equivalents in the parallel corpus InterCorp

Praha 2013

PhDr. Olga Nádvorníková, PhD.

Ráda bych poděkovala vedoucí práce, PhDr. Olze Nádvořnickové, PhD., za cenné rady a připomínky. Dále své rodině, která mi pomohla zajistit podmínky nezbytné pro studium.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 8. 2013

Podpis:

Klíčová slova

minulý kondicionál – francouzština – překlad – InterCorp – paralelní korpus

Key words

past conditional – French – translation – InterCorp – parallel corpus

Abstrakt

Teoretická část práce se věnuje obecně problematice minulého kondicionálu ve francouzštině. Na základě stěžejních francouzských gramatik a rovněž učebnic francouzštiny definuje základní typy fungování tohoto slovesného tvaru ve francouzštině. Dále shrnuje charakteristiku daného jevu v češtině. V další, empirické části práce je jev analyzován na základě jazykového materiálu získaného z paralelního korpusu InterCorp. Jev je analyzován nejprve z hlediska frekvence a následně ve světle jeho ekvivalentů v češtině.

Abstract in English

Theoretical part of this work generally deals with past conditional in French. Basic types of function of past conditional in French are defined using fundamental French grammar books and French textbooks. Furthermore, work resumes characteristic of this phenomenon in Czech language. In the following empirical part the phenomenon is analysed using lingual material gained from the parallel corpus InterCorp. The phenomenon is analysed in perspective of frequency and subsequently in the context of its equivalents in Czech.

Obsah

Úvod.....	6
1. Minulý kondicionál ve francouzštině a češtině	8
1.1 Minulý kondicionál ve francouzštině.....	8
1.1.1 Morfologie	8
1.1.2 Typy užití	9
1.1.3 Kondicionál jako polyfonický jev	12
1.1.4 Minulý kondicionál v současných učebnicích francouzštiny	13
1.2 Minulý kondicionál v češtině	14
1.3 Závěr	16
2. Materiál	17
2.1 Paralelní korpus InterCopr	17
2.2 Omezení jazykových korpusů	18
2.3 Použitý vzorek.....	19
3. Výsledky	23
3.1 Technické problémy vyhodnocování výsledků.....	23
3.2 Frekvenční analýza napříč zkoumanými žánry	25
3.2.1 Próza.....	27
3.2.2 Právní texty	35
3.2.3 Publicistika.....	39
3.2.4 Závěr	42
3.3 České ekvivalenty	42
3.3.1 Zpětná analýza z češtiny do francouzštiny.....	46
Závěr	48
Seznam použité literatury.....	51

Úvod

Jak vyplývá už z názvu, tato práce se zabývá fungováním minulého kondicionálu ve francouzštině. Minulý kondicionál ve francouzštině nabývá různých významů. Můžeme tedy mluvit o různých typech jeho užití. Právě typy užití minulého kondicionálu budou předmětem zkoumání. Analýza proběhne na třech různých typech textů – próze, právních textech a publicistických textech. Cílem práce pak bude určit tendence v užívání jednotlivých typů užití minulého kondicionálu v rámci různých textových žánrů.

Neomezíme se však pouze na francouzštinu. Minulý kondicionál je zajímavým jazykovým jevem také ve srovnání s češtinou, kde je tento tvar stále více pocíťován jako archaický či knižní. Bude nás proto zajímat, jak se čeština vyrovnává s nedostatkem v systému jazyka. Dalším cílem práce tedy bude nalézt převládající trend v nahrazování minulého kondicionálu jinými slovesnými tvary nebo jazykovými prostředky.

Základem pro analýzu budou data získaná z paralelního korpusu InterCorp. Paralelní korpus představuje databázi počítačově zpracovaných textů originálů a jim odpovídajících překladů, zarovnaných nejčastěji na úrovni vět. V případě InterCorpu můžeme mluvit dokonce o vícejazyčném korpusu, neboť obsahuje texty ve 31 různých jazycích. Díky tomu, že všechny texty paralelního korpusu existují ve dvou nebo více jazycích, nabízí se možnost komparativních analýz, jejichž realizace byla v minulosti velmi složitá z důvodu nedostatku dat. S existencí bilingvních a vícejazyčných korpusů se tedy otevřely nové možnosti pro zkoumání jazyků a to nejen na poli komparativních analýz, ale i pro další lingvistická zkoumání (např. i pro lexikografii). Specifikum paralelního korpusu InterCorp tkví v tom, že čeština je zde tzv. pivotním jazykem. To znamená, že všechny jazykové verze jsou zarovnány (alignovány) vůči českému textu. Zároveň je tento korpus určen pro synchronní výzkum jazyka, jsou do něj proto zahrnuty pouze texty publikované ve druhé polovině 20. století.

Právě možnosti komparativní analýzy využijeme pro výzkum této práce. Typy užití minulého kondicionálu budeme zkoumat na textech francouzské části paralelního korpusu InterCopr, kterou tvoří přes 50 milionů slov. Konkrétně to budou prozaické texty, právní texty kolekce *Acquis Communautaire* a publicistické texty přejaté z webových stránek *Project Syndicate* a *Presseurop*. Zároveň použijeme české verze těchto textů pro určení tendencí v překladu minulého kondicionálu do češtiny.

Konkrétně budeme v práci postupovat následovně. V první části se zaměříme na souhrn teorie týkající se minulého kondicionálu ve francouzštině a češtině. K tomu použijeme francouzské a české gramatiky a dále články a monografie lingvistů pojednávající o minulém kondicionálu. Rozebereme morfologickou stavbu a významy minulého podmiňovacího způsobu, následně shrneme teorii polyfonie a její aplikaci na minulý kondicionál ve francouzštině.

V další části práce se zaměříme na popis materiálu použitého k analýzám. Obecně charakterizujeme paralelní korpus InterCopr a nevýhody užívání jazykových korpusů. Dále detailně představíme vzorek použitý k výzkumu. Zároveň vysvětlíme postup práce s korpusovým manažerem NoSketch Engine.

Poslední část práce propojí teoretický základ předchozích kapitol s praxí. Výsledky analýz vztáhneme k teoretickým předpokladům a hlavně ukážeme převažující tendence v užívání minulého kondicionálu v rámci tří různých typů textů. Zároveň představíme české ekvivalenty minulého podmiňovacího způsobu v těchto textech.

1. Minulý kondicionál ve francouzštině a češtině

V následujícím textu se soustředíme na teoretický popis minulého kondicionálu ve francouzštině a češtině. Nejdříve se zaměříme na definici tohoto slovesného tvaru obecně, dále shrneme jeho fungování a užití ve francouzštině a následně v češtině. To vše na základě francouzských gramatik a s přihlédnutím k pracím lingvistů týkajících se tohoto slovesného tvaru. Popis budeme často vztahovat ke kondicionálu obecně, protože daná fakta platí pro obě jeho varianty, tedy jak pro kondicionál minulý, tak přítomný.

1.1 Minulý kondicionál ve francouzštině

1.1.1 Morfologie

Pro základní definování minulého kondicionálu (resp. kondicionálu obecně) ve francouzštině použijeme *Grammaire méthodique du français*, která minulý kondicionál vymezuje takto: „[...] le conditionnel est un mode à part entière: il indique un procès dont la réalisation est la conséquence d'une condition.“ (Riegel et al., 2008, s. 315). Tato definice je však sporná. *Grammaire méthodique du français* ji zpochybňuje hned ze dvou hledisek: předně užití kondicionálu ve francouzštině není vždy závislé na podmínce, dále můžeme nalézt výrazné společné charakteristiky kondicionálu a budoucího času (Riegel et al., 2008, s. 315).

Nicméně nabízí se i další sporný bod, totiž zda kondicionál řadit mezi slovesné způsoby, či jej považovat za tvar způsobu oznamovacího. *Grammaire méthodique du français* řadí kondicionál mezi slovesné způsoby, ovšem např. *Le bon usage* řadí kondicionál mezi slovesné tvary oznamovacího způsobu. Přesněji jej označuje jako budoucí čas v minulosti nebo podmiňovací budoucí čas (Grevisse – Goosse, 2007, s. 908). Podobně i Abouda podává na podporu tvrzení, že kondicionál patří mezi slovesné časy, argument diachronní, analogický a morfologický (Abouda, 1997, s. 180). S ohledem na výše zmíněné je zajímavý pohled právě morfologický, který zdůrazňuje vztah mezi kondicionálem, budoucím časem a imperfektem. Tuto spojitost dokazuje morfologická stavba kondicionálu, která v sobě zahrnuje jak znak budoucího času (-r), tak znak imperfekta (koncovky). Konkrétně je slovesný tvar kondicionálu přítomného tvořen z kořene slovesa pro budoucí čas, k němuž jsou připojeny koncovky imperfekta. Minulý kondicionál představuje pomocné sloveso (*avoir* nebo *être*) v kondicionálu a minulé přičestí významového slovesa.

Můžeme se však setkat i s označením kondicionálu jako formy končící na *-rais*. Toto označení úplně vynechává rozlišení kondicionálu jako slovesného způsobu nebo času. Podobně i definice *Dictionnaire de linguistique* vypouští zařazení kondicionálu do zmíněných kategorií: „On donne le nom de *conditionnel* à un ensemble de formes verbales qui, en français, sont formées de la combinaison du futur et du passé [...].“ (Dubois, 1973, s. 112). Jak je zřejmé, zařazení kondicionálu do jedné z mluvnických kategorií slovesa není jednoznačné a někteří autoři se vyhranění dokonce úplně vyhýbají.

Jelikož předmětem této práce je zkoumání jednotlivých užití kondicionálu, a nikoli jeho srovnání s dalšími slovesnými tvary a způsoby, budeme dále vycházet z tradičního pojetí kondicionálu jakožto slovesného způsobu. Nicméně toto základní zařazení minulého kondicionálu nám nestačí. Pro výzkum této práce zaměřený hlavně na fungování minulého kondicionálu je nutné postihnout typy jeho užití ve francouzštině.

1.1.2 Typy užití

Rozlišení hlavních dvou významů, které může kondicionál ve francouzštině nabývat, podává *Grammaire méthodique du français*: „On distingue deux valeurs du conditionnel, qui peuvent parfois se mêler: la valeur temporelle peut se charger de la valeur modale.“ (Riegel et al., 2008, s. 316). Hovoříme tedy o významu modálním a časovém. U obou těchto významů pak platí, že jak kondicionál přítomný, tak minulý fungují obdobně, tzn., že u užití časového kondicionály kontrastují z hlediska slovesného vidu a u užití modálního spíše z hlediska chronologického. Z chronologického hlediska tedy můžeme konstatovat, že kondicionál přítomný značí současnost nebo budoucnost, zatímco kondicionál minulý minulost. Přesněji *Grammaire méthodique* uvádí, že minulý kondicionál v časovém užití vyjadřuje neukončený děj v budoucnosti, vždy ve vztahu k minulosti (Riegel et al., 2008, s. 316). *Le bon usage* toto určení ještě rozšiřuje o fakt, že děj vyjádřený minulým kondicionálem je nejen budoucí oproti momentu v minulosti, ale zároveň předchází děje vyjádřené kondicionálem přítomným.

S kondicionálem v časovém užití se setkáme hlavně v souslednosti časové, kde kondicionál minulý vyjadřuje „následný děj mající skončit před jiným následným dějem“ (Hendrich – Radina – Tláškal, 2001, s. 433). Tento fakt, můžeme ilustrovat následujícím příkladem: „Paul m’a dit qu’il apprendrait l’anglais quand il aurait appris le français.“ (Hendrich – Radina – Tláškal, 2001, s. 433). Dále o časovém užití kondicionálu hovoříme v souvislosti s nepřímou řečí, kde pokud je v hlavní větě užito některého minulého času,

je vyžadována souslednost časová. K ilustraci tohoto jevu nám poslouží *Le bon usage*: „Il déclara qu'il partirait dès qu'on l'aurait appelé.“ (Grevisse – Goosse, 2007, s. 1100). S nepřímou řečí souvisí i užití kondicionálu v rámci nepřímé otázky, která je jejím druhem. Zároveň může být dle kontextu nutné použít souslednosti časové, a tedy kondicionálu v polopřímé řeči.

Modální užití kondicionálu je nejvíce zřejmé v podmínkových souvětích uvozených nejčastěji spojkou *si*. Konkrétně minulý kondicionál se pak uplatňuje v podmínkových souvětích vyjadřujících podmínku neskutečnou v minulosti. V takovýchto větách se minulý kondicionál klade do věty řídící, ve větě vedlejší se po spojce *si* užívá předminulý čas, který je v tomto případě syntaktickou variantou minulého kondicionálu. Pro názorný příklad použijeme následující větu z *Francouzské mluvnice*: „S'il avait pu, il serait venu.“ (Hendrich – Radina – Tláškal, 2001, s. 645). Jak je zřejmé i z příkladu, jinými slovy by se dalo říci, že minulý kondicionál v tomto případě vyjadřuje „děj v minulosti neuskutečněný“ (Hendrich – Radina – Tláškal, 2001, s. 427) nebo také potenciální či ireálný (Riegel et al., 2008, s. 317). Dále Grevisse – Goosse označuje děj, který může minulý kondicionál v podmínkovém souvětí, uvozeném nejen spojkou *si*, popisovat, jako událost založenou na dohadech (*un fait conjectural*) (Grevisse – Goosse, 2007, s. 1100).

Podmínková souvětí však nemusí vždy být uvozena spojkou *si*. Může se jednat o věty uvozené jinou spojkou než *si*, které vyjadřují podmínku a vyžadují užití oznamovacího nebo podmiňovacího způsobu. Konkrétněji jsou to věty uvozené spojkami *au cas où (dans le cas où)*; *selon que (suivant que)*; *pour le cas où*. Jak uvádí *Francouzská mluvnice*, mezi podmínkové věty můžeme dále zařadit vedlejší věty přípustkové, které „vyjadřují určitou okolnost, která i kdyby nastala, nezabrání průběhu děje věty hlavní“ (Hendrich – Radina – Tláškal, 2001, s. 648). I tyto věty vyžadují použití podmiňovacího způsobu ve spojení s následujícími výrazy: *même si*; *quand*; *quand (bien) même*; *lors même que*. Příklad takové věty uvádí *Francouzská mluvnice*: „Lors même que son frère aurait présenté ces documents, il aurait été difficile de le prouver.“ (Hendrich – Radina – Tláškal, 2001, s. 648). Dále může být podmínka vyjádřena pouze prostřednictvím významu slov, tedy bez uvozovacích výrazů či spojek, nebo dokonce může být podmínka naprosto implicitní, a tedy rozeznána pouze podle kontextu či situace (viz Grevisse – Goosse, 2007, s. 1522). V těchto případech tedy úplně chybí uvozovací výrazy nebo spojka *si*, nicméně podmínka může být vyjádřena za pomoci právě kondicionálu.

Dalším významným typem užití kondicionálu je tzv. kondicionál cizího mínění (*la non-prise en charge*), který je hojně využíván hlavně v novinářské francouzštině. Radina uvádí, že v tomto užití kondicionál označuje nejistotu, odmítnutí odpovědnosti za pravdivost nějakého výroku apod. (Radina, 1977, s. 92). Pro ilustraci uvádíme následující příklad: „Un chercheur français aurait découvert un traitement miracle du cancer.“ (Riegel et al., 2008, s. 320). Zajímavé je v tomto bodě porovnání s češtinou, která pro vyjádření odmítnutí odpovědnosti za pravdivost nějakého výroku využívá jiných jazykových prostředků než francouzština. Jsou to hlavně adverbia *prý* a *údajně*, ale můžeme nalézt i jiné ekvivalenty (o tom dále v kapitole 3. Výsledky) (Radina, 1977, s. 92). Podrobněji se tímto fenoménem zabývá Abouda, jenž tento typ užití dále člení na užití žurnalistické, polemické a kondicionál zmírnění (viz Abouda, 2001, s. 1). O kondicionálu zmírnění hovoří i Riegel v souvislosti s potencialitou a ireálnem, a zároveň se základní hodnotou kondicionálu, jíž je nejistota. Kondicionál zmírnění je zde spojen s naléhavou žádostí (*requête*), která je prezentována jako potenciální či ireálná, a tedy je zmírněna její ilokuční síla. Riegel dále dodává: „L'atténuation est plus grande avec le conditionnel passé, qui accroît la distance en rejetant fictivement le procès dans le passé.“ (Riegel et al., 2008, s. 319). Jak již bylo řečeno, kondicionál cizího mínění může být nazírán také jako jistá forma zmírnění (*atténuation*), kdy právě minulý podmiňovací způsob vyjadřuje toto zmírnění.

O zvláštním užití kondicionálu mluvíme v souvislosti s řečnickou otázkou. Riegel řečnickou otázku definuje jako otázku směřovanou k pozitivní nebo negativní odpovědi, nejedná se tedy o otevřenou otázku (*question ouverte*). Dále Riegel dodává: „Avec le conditionnel, l'orientation négative l'emporte.“ (Riegel et al., 2008, s. 320). Zároveň se Riegel vyjadřuje k postoji mluvčího v rámci řečnické otázky: „Quand le sujet est le locuteur qui se met lui-même en scène, l'énoncé envisage un procès que le locuteur rejette avec indignation.“ (Riegel et al., 2008, s. 320). V řečnické otázce je tedy cítit určitý odstup. Můžeme tu tak nalézt jistou spojitost s kondicionálem cizího mínění. Podobně funguje kondicionál i ve větě zvolací, která je proto dalším specifickým typem užití.

Dalším zvláštním užitím minulého kondicionálu je skupina sloves typu *devoir*, *falloir*, *pouvoir*, *vouloir*. Tato slovesa užitá ve tvaru minulého kondicionálu vyjadřují povzdech nad nesplněním něčeho, co splněno být mělo nebo mohlo (Radina, 1977, s. 92). Daná povinnost, možnost či vůle vyjádřená slovesem pak zůstává reálná. Pro ilustraci uvádíme následující příklad: „Il aurait fallu, pour écrire un tel livre, que l'auteur fût un véritable expert.“ (Grevisse

– Goosse, 2007, s. 1101). Z příkladu je jasné, že vyjádřená potřeba odbornosti přetrvává, ačkoli autor daného textu odborníkem zřejmě nebyl.

V závěru této kapitoly je také nutné zmínit, že vše výše zmíněné vztahujeme výhradně k minulému kondicionálu tzv. první formy. Jsme si vědomi existence tzv. druhé formy minulého kondicionálu, za kterou je označováno plusquamperfektum konjunktivu užitě ve významu minulého kondicionálu, nicméně vzhledem k tomu, že výzkum této práce je zaměřen na užití výhradně minulého kondicionálu první formy, minulý kondicionál druhé formy zde úplně vynecháme.

1.1.3 Kondicionál jako polyfonický jev

Pro vymezení polyfonie použijeme článek *La mise en scène du conditionnel ou quand le locuteur reste en coulisses* (Donaire, 1998). Polyfonie by z lingvistického hlediska mohla být definována jako komunikační strategie, kterou mluvčí vnáší do výpovědi argumentaci. Toto množství úhlů pohledu napomáhá dotvářet významy jednotlivých jazykových jednotek. Znamky polyfonie pak nalezneme jak v lexiku, tak v syntaxi, tak v morfologii, proto můžeme konstatovat, že polyfonie je neoddělitelnou součástí jazyka (Donaire, 1998, s. 204).

Polyfonický přístup se na kondicionál dívá z hlediska jeho role ve výpovědi. Je proto důležité hned na začátku rozlišit mluvčího (*locuteur*) jako skutečného autora výpovědi a mluvčího jakožto zástupce jednotlivých úhlů pohledu (*énonciateur*), tedy mluvčího jaksi virtuálního (Haillet, 2002, s. 4). K tomuto se ještě přidává rozlišení mezi „mluvčím jako takovým“ (*locuteur-en-tant-que-tel*) a „mluvčím jakožto bytostí světa“ (*locuteur-en-tant-qu'être-du-monde*), z nichž první představuje původce výpovědi a druhý koresponduje s předmětem výpovědi (Haillet, 2002, s. 5). Dalo by se říci, že v teorii polyfonie všichni zmínění mluvčí figurují ve výpovědi. Jinými slovy jsou v dané výpovědi přítomni, a tím vytvářejí různost názorů, argumentaci.

Kondicionál je z tohoto pohledu spatřován jako slovesný tvar, jenž je ze své podstaty polyfonický. Hlavní známkou je morfém *-rait*, jehož polyfonickou podstatu Donaire charakterizuje následovně:

„[L]orsq'une unité lexicale participant à un contenu *p* est affecté par la marque *-rait* dans un énoncé, celle-ci déclenche une interprétation polyphonique de l'énoncé, en ce sens que le locuteur introduit par ce moyen une distance énonciative par rapport à *p*, distance qui fait intervenir une autre voix, un autre point de vue qui se voit attribuer *p*.“ (Donaire, 1998, s. 206).

Užitím kondicionálu si mluvčí tedy vytváří odstup od obsahu výpovědi, a tím zároveň nechává do výpovědi vstoupit další úhel pohledu, pochybnost.

Pro náš výzkum je polyfonický přístup důležitý hlavně z hlediska sémantiky. Jelikož předmětem zkoumání budou jednotlivé typy užití minulého kondicionálu, bude pro jejich správné určení nezbytné plně porozumět jednotlivým významům. K tomuto nám napomůže i polyfonie. Jak již bylo řečeno, klíčovými pojmy polyfonického přístupu jsou výpověď a mluvčí. A právě přístup mluvčího k výpovědi je klíčový pro kondicionál cizího mínění, jenž zobrazuje děj jako nezačleněný do reality mluvčího. S jistou menší rezolutností kondicionál v časovém a modálním užití také vyjadřuje děj, který není zcela zahrnut do reality mluvčího. Více zřejmý je tento fakt u modálního užití, kde právě rámeček hypotézy vytváří odstup mluvčího.

1.1.4 Minulý kondicionál v současných učebnicích francouzštiny

Abychom získali povědomí o tom, jaké informace o minulém kondicionálu dostává běžný český uživatel francouzštiny jako cizího jazyka, rozhodli jsme se udělat sondu do současných učebnic francouzštiny. Zajímalo nás, jak učebnice minulý podmiňovací způsob definují, jaká jeho užití uvádějí a také kdy k vysvětlení tohoto jevu přistupují. Jako vzorek jsme vybrali šest učebnic, čtyři francouzské, jednu českou a dále jedno specifikum, totiž učebnici pro samouky.

Společným rysem učebnic je, že vysvětlení minulého kondicionálu podávají až v závěru výuky, tj. ve svých třetích dílech. K minulému kondicionálu je pak přistupováno až po vysvětlení základních časů indikativu: *présens (présent)*, minulý čas prostý (*passé composé*), blízká budoucnost (*futur proche*), budoucí čas prostý (*futur simple*), imperfektum (*imparfait*) a plusquamperfektum (*plus-que-parfait*). Učebnice se však liší v zařazení konjunktivu (*subjonctif*). Některé podávají jeho vysvětlení před minulým kondicionálem (např. učebnice *Forum*), jiné až po něm (např. česká učebnice *On y va!*). Z tohoto by se dalo usuzovat, že minulý kondicionál patří k látce určené pro pokročilé uživatele francouzštiny. Je proto dost možné, že někteří uživatelé se během výuky s minulým kondicionálem vůbec neseťkají. Jak jsme ale uvedli výše, minulý kondicionál vyjadřuje velmi specifické významy, a proto by jeho neznalost mohla způsobit velké potíže s porozuměním.

Co se týká významů minulého kondicionálu, učebnice *Forum* a *Taxi!* se shodují na těchto: *une demande polie (atténuation)*, *un désir*, *un reproche*, *un regret*. Učebnice *On y va!*

upřesňuje, že výčitku nebo povzdech nad nesplněním něčeho, co splněno být mělo nebo mohlo vyjadřuje především minulý kondicionál způsobových sloves. Dále *On y va!* uvádí tyto významy: děj v minulosti neuskutečněný a pravděpodobnost v minulosti. Učebnice *Forum* dodává ještě následující užití: *un conseil, une suggestion, un fait incertain, un futur dans le passé*. Na druhou stranu *Francouzština nejen pro samouky* popis velmi zjednodušuje. Jako základní tezi uvádí, že se kondicionál používá v obdobných případech jako v češtině. K tomu dodává užití v podmínkových souvětích. Právě podmínková souvětí jsou společná pro všechny zkoumané učebnice, stejně jako alespoň zmínka o minulém kondicionálu v rámci souslednosti časové. Extrémním případem je učebnice *Extra!*, která popis minulého kondicionálu vůbec neuvádí, omezuje se pouze na vysvětlení kondicionálu přítomného.

Obecně se tedy dá konstatovat, že učebnice popis značně zjednodušují. Závažným nedostatkem je pak fakt, že učebnice úplně vynechávají užití minulého kondicionálu jako kondicionálu cizího mínění. Výjimkou představuje učebnice *On y va!*, která podává informaci o existenci kondicionálu cizího mínění, ovšem nijak jeho užití nevysvětluje. Kondicionál cizího mínění je však důležitou součástí spektra významů minulého podmiňovacího způsobu, jak již bylo řečeno a jak ještě ukážeme v části věnované výsledkům analýz (viz kapitola 3. Výsledky).

1.2 Minulý kondicionál v češtině

Všechny gramatiky, které jsme k následujícímu popisu použili, řadí kondicionál v češtině mezi slovesné způsoby. Na rozdíl od francouzštiny zde odpadá spor o jeho zařazení, což dokládá i synonymní označení minulého kondicionálu jakožto minulého podmiňovacího způsobu. Popis morfologické stavby minulého kondicionálu podává např. *Příruční mluvnice češtiny*: minulý kondicionál je tvořen složeným slovesným tvarem skládajícím se z *l-ového* přičestí, tvarů gramatického morfému *by*, které se mohou spojovat se spojkami *a* nebo *kdy*, a z pomocného slovesa *být* ve tvaru *l-ového* přičestí. Pro podtržení významu neuskutečnitelnosti se užívá podoby, v níž přistupuje pomocné sloveso *býval, bývala* (Grepl, 2008, s. 321).

Podobně jako ve francouzštině kondicionál v češtině slouží k vyjádření nereálnosti obsahu slovesa. Může se jednat o podmínku, přání, nejistotu aj. Konkrétněji se vyjadřuje *Stručná mluvnice česká*, která uvádí, že minulý kondicionál slouží k vyjádření děje v minulosti možného, ale neuskutečněného nebo neuskutečnitelného (Havránek – Jedlička, 1996, s. 111).

Užití minulého kondicionálu v češtině není zmapováno tolik jako ve francouzštině. Většinou popis užití kondicionálu v češtině vychází z opozice mezi kondicionálem a indikativem. *Příruční mluvnice češtiny* říká, že „[k]ondicionál je na místě vždy tehdy, kdy chce mluvčí oslabit rezoltnost děje, tj. při vyjádření úcty, zdvořilosti, skromnosti“ (Grepel, 2008, s. 321). V tomto případě se tedy dá hovořit o kondicionálu zmírnění. Další významné užití kondicionálu uvádí *Mluvnice češtiny* (druhý díl) – jsou to podmínková souvětí, ve kterých minulý kondicionál, stejně jako ve francouzštině, vyjadřuje děj, který mohl být uskutečněn v minulosti (Komárek et al., 1986, s. 168). Dále dělení užití kondicionálu v češtině rozvádí *Mluvnice češtiny* na základě kritéria emocionality. V takovém případě totiž použití kondicionálu nezávisí pouze na sémantice věty, ale právě na jejím emocionálním zabarvení. Pro emocionálně příznakové věty je totiž použití kondicionálu typické (Komárek et al., 1986, s. 170).

Velmi zajímavý je v češtině vztah kondicionálu přítomného a minulého. Zatímco ve francouzštině je minulý kondicionál pořád hojně používaný a k vyjádření některých dějů nezbytný, v češtině je tento tvar stále více pocíťován jako archaický či knižní. Proto je větší měrou nahrazován kondicionálem přítomným. K tomuto se vyjadřuje Komárek následovně: „Záměna kondicionálu minulého přítomným není chybná, a to v takových případech, kdy je časové zařazení děje naznačeno jinými prostředky, nebo na něm nezáleží.“ (Komárek et al., 1986, s. 168). V překladu z francouzštiny do češtiny může být kondicionál minulý nahrazován i jinými jazykovými prostředky. Jak již bylo řečeno v podkapitole 1.1.2 *Typy užití*, pokud se jedná o kondicionál cizího mínění, používá čeština k vyjádření odmítnutí odpovědnosti za daný výrok např. *adveriba prý a údajně* (Radina, 1977, s. 92). Další možnosti nahrazení kondicionálu popisuje *Příruční mluvnice češtiny*. Kondicionál může být nahrazován v jednoznačných kontextech indikativem. K neutralizaci (alternaci) kondicionálu s indikativem, dochází tehdy, má-li být výpověď signalizován odstín zdvořilosti, úcty, skromnosti, ale i jisté důvěrnosti (Grepel, 2008, s. 393).

1.3 Závěr

V této kapitole jsme obecně shrnuli fungování minulého kondicionálu ve francouzštině a češtině. Ačkoli je popis poměrně vyčerpávající, shledáváme v teorii jisté nedostatky. Předně nás bude zajímat, jaký typ užití ve francouzštině převažuje, a to v závislosti na typu textu. Jinými slovy tedy budeme zkoumat, zda závisí převažující typ užití minulého kondicionálu na typu textu. Porovnáme užití minulého podmiňovacího způsobu u právních, publicistických a prozaických textů za pomoci paralelního korpusu InterCorp.

Předpokládáme, že u prozaických textů bude nejfrekventovanější užití časové, neboť u románových textů je zpravidla velmi důležitá chronologie děje. Naopak u právních textů očekáváme převahu užití modálního. Texty právního charakteru často vypovídají o skutečnostech, které by mohly nastat za určitých podmínek. U publicistických textů přepokládáme nejčastější užití kondicionálu cizího mínění, které je specifické právě pro vyjadřování novinářů. Ti používají kondicionál cizího mínění k odmítnutí odpovědnosti za daný výrok. Jak jsme již uvedli, učebnice francouzštiny ve většině úplně vynechávají kondicionál cizího mínění. Také z tohoto důvodu nás bude zajímat jeho četnost nejen v publicistických textech.

Vzhledem k tomu, že v češtině je minulý kondicionál archaickým tvarem, pokusíme se nalézt trend, který převládá v nahrazování tohoto tvaru v češtině. Jinými slovy bude tedy dalším výstupem výzkumu částečné nalezení odpovědi na otázku, jak se čeština vyrovnává s nedostatkem v systému.

2. Materiál

V této kapitole se soustředíme na popis materiálu použitého pro analýzu. S tím samozřejmě souvisí i charakteristika zdrojového paralelního korpusu InterCopr. Dále se budeme zabývat problematikou paralelních korpusů obecně.

2.1 Paralelní korpus InterCopr

Všechna data použitá pro analýzy byla získána z paralelního korpusu InterCorp. Definici paralelních korpusů uvádí Nádvorníková (2013) ve svém článku *Paralelní korpus InterCorp*. „Paralelní korpus je databáze počítačově zpracovaných textů originálů a jim odpovídajících překladů, zarovnaných nejčastěji na úrovni vět.“ (Nádvorníková, 2013, s. 47). O korpusu InterCorp můžeme mluvit nejen jako o paralelním korpusu, ale zároveň jako o vícejazyčném korpusu, neboť zahrnuje 31 jazyků. Jinými slovy je tedy korpus tvořen texty v těchto 31 jazycích. Počty textů v jednotlivých jazycích se samozřejmě liší.¹ Nádvorníková ve svém článku zdůrazňuje, že v korpusu je čeština tzv. pivotním jazykem, což znamená, že všechny jazykové verze jsou zarovnány (alignovány) vůči českému textu. (Nádvorníková, 2013, s. 48)

Konkrétně paralelní korpus InterCorp obsahuje beletristické texty, které představují hlavně romány přeložené z daného cizího jazyka do češtiny. Dále korpus tvoří nabídka automaticky zpracovaných textů, tzv. kolekcí. Kolekce obsahují publicistické články a zpravodajství z webových stránek *Project Syndicate* a *Presseurop*. Dále jsou k dispozici právní texty Evropské Unie korpusu *Acquis Communautaire* a zápisy vystoupení poslanců v Evropském Parlamentu z korpusu *EuroParl* (Nádvorníková, 2013, s. 48).

¹ Více viz <http://www.korpus.cz/intercorp/?req=page:info>

2.2 Omezení jazykových korpusů

Používání jazykových korpusů sebou přináší samozřejmě i mnoho negativ. V souvislosti s reprezentativností korpusů si můžeme klást hned několik otázek. Jak uvádí Šulc (2001) ve svém článku *Tematická reprezentativnost korpusů*, první otázkou je, do jaké míry korpus odpovídá jazyku. Tedy nakolik odpovídá poměru mezi jazykem mluveným a psaným, ve kterém se vyskytují v běžném životě, kde z 90% převažuje jazyk mluvený (Šulc, 2001, s. 53). Zde je důležité podotknout, že paralelní korpus InterCorp tvoří pouze texty psané, které tedy představují pouze jazyk psaný. Výsledky výzkumů založených na analýzách textů korpusu InterCorp proto nelze aplikovat na jazyk jako celek, ale pouze na jeho psanou podobu, což je jeho výrazným omezením.

Jiná významná otázka ohledně reprezentativnosti korpusu se jasně týká jeho objemu a obsahu. Přímo Šulc si klade otázku následovně: „Jak velký musí být korpus, aby ho bylo možno vzhledem k cílovému užití nazvat užitečně reprezentativní? Jak zajistit, aby ve velkých všeobecných korpusech byla obsažena co nejširší tematická škála?“ (Šulc, 2001, s. 54). V dnešní době představuje standardní velikost korpusu se 100 miliony slovních výskytů (Šulc, 2001, s. 54). Paralelní korpus InterCorp v současné době celkově tvoří přes 900 milionů slov (Nádvorníková, 2013, s. 47). Jedná se tedy o rozsáhlý korpus značně přesahující zmíněný standard. Francouzská část korpusu InterCorp, se kterou jsme pracovali, momentálně obsahuje přes 50 milionů slov.

Co se týká obsahového měřítka, Šulc uvádí, že Ústav Českého národního korpusu (ÚČNK), jehož součástí je projekt InterCorp, zvolil vytvoření jemného síta mnoha vědních oborů. Problémem však zůstává kategorizace textů, zvláště u děl multitematických či vysloveně mezioborových. Zároveň není možné zaručit, že všechny texty budou snadno zařaditelné k některé z dříve vzniklých kategorií (Šulc, 2001, s. 61).

Dalším problematickým bodem korpusů je jejich referenční nebo nerefereční povaha. Jak je uvedeno přímo na internetových stránkách Českého národního korpusu (ČNK), korpusy ČNK jsou z velké části referenční entity. Zůstávají tedy po celou dobu od svého zveřejnění neměnné. Avšak právě InterCorp má nerefereční povahu. Jedná se tedy o korpus, který je průběžně vylepšován a rozšiřován. Změny jsou následně promítnuty do již zveřejněného korpusu. Aktualizace nereferečního korpusu probíhá nepravidelně, přibližně

jednou ročně, většinou bez předchozího upozornění. U korpusu InterCorp tedy stoprocentně neplatí, že všechny dotazy, statistiky apod. jsou opakovatelné a dávají stále stejné výsledky.²

V neposlední řadě je u paralelních korpusů nutné brát v potaz specifikum překladového jazyka včetně možných idiolektů překladatelů. K této problematice se vyjadřuje Johansson (2010) ve článku *Multilingual corpora: Possibilities and limitations*. Výběr konkrétních jazykových nebo textových prostředků závisí na individualitě překladatele. Zároveň se mohou překlady lišit podle toho, pro jaké publikum je daný překlad určen a jak překladatel k překladu přistupuje. Překlady mohou obsahovat i významné překladové chyby. Proto je nutné se ptát, do jaké míry můžeme zakládat komparativní analýzy na přeložených textech? Dále také nakolik přeložený text reprezentuje běžný jazyk? Při užívání přeložených textů je proto důležité si těchto rysů všimnout (Johansson, 2010, s. 55).

2.3 Použitý vzorek

Pro analýzu fungování minulého kondicionálu ve francouzštině jsme použili francouzskou část paralelního korpusu InterCorp. Tato část v současné době obsahuje přes 50 milionů slov. Jejím jádrem jsou beletristické texty, z nichž 31 je řazeno mezi prozaické. Jejich přehled včetně překladatelů je uveden v následující tabulce.

Francouzské texty InterCorpu			
Autor	Název v originále	Název v češtině	Překladatel
Assouline, Pierre	Double vie	Dvojí život	Šárka Belisová
Assouline, Pierre	La Cliente	Zákaznice	Lubomír Martínek
Beigbeder, Frédéric	99 francs	99 franků	Markéta Demlová
Camus, Albert	Carnets II	Zápisníky II	V. Dufková, J. Mlejnek
Céline, Louis-Ferdinand	D'un château à l'autre	Od zámku k zámku	Anna Kareninová
Chamoiseau, Patrick	Solibo le Magnifique	Solibo Ohromný	Růžena Ostrá
Duby, Georges	Dames du XIIe siècle	Vznešené paní XII. Století	Růžena Ostrá
Goscinny, René	Le Tour de Gaule d'Astérix	Asterix a cesta kolem Galie	Edda Němcová
Goscinny, René	Astérix et les Normands	Asterix a Normaní	Kateřina Vinšová
Goscinny, René	Astérix le Gaulois	Asterix z Galie	Zuzana Ceplová
Goscinny, René	Astérix chez les Belges	Asterix u Belgů	Kateřina Vinšová
Goscinny, René	Astérix chez les Helvètes	Asterix v Helvetii	Kateřina Vinšová

² viz: <http://ucnk.ff.cuni.cz/struktura.php>

Francouzské texty InterCorpu			
Autor	Název v originále	Název v češtině	Překladatel
Japrisot, Sébastien	Un long dimanche de fiançailles	Příliš dlouhé zásnuby	Veronika Sysalová
Laurens, Camille	L'Amour, roman	Láska, román	Alexandra Pfimpflová
Leiris, Michel	L'âge d'homme	Věk dospělosti	Kateřina Vinšová
Makine, Andreï	Le Testament français	Francouzský testament	Vlasta Dufková
Mandiargues, André P.	Le Soleil des loups	Vlčí slunce	Ladislav Šerý
Mirza, Sandrine	Sur les traces de Marco Polo	Po stopách Marca Pola	
Nothomb, Amélie	Antéchrista	Antikrista	Jarmila Fialová
Nothomb, Amélie	Stupeur et tremblements	Strach a chvění	Jarmila Fialová
Nothomb, Amélie	Hygiène de l'assassin	Vrahova hygiena	Jarmila Fialová
Saint-Exupéry, Antoine	Lettre à un otage	Dopis rukojmímu	Zdeňka Stavínohová
Saint-Exupéry, Antoine	Le Petit prince	Malý princ	Zdeňka Stavínohová
Sarn, Amélie	Elle ne pleure pas, elle chante	Nepláče, zpívá	Andrea Prošková
Sartre, Jean-Paul	Les Mots	Slova	Dagmar Steinová
Tournier, Michel	Le Coq de bruyère	Tetřev hlušec	Václav Jamek
Toussaint, Jean-Philippe	Faire l'amour	Milovat se	Jovanka Šotolová
Tristan, Frédéric	Les tribulations héroïques de Balthasar Kober	Hrdinné útrapy Baltazara Kobera	Oldřich Kalfířt
Verne, Jules	Le tour du monde en quatre-vingts jours	Cesta kolem světa za osmdesát dní	Josef Pospíšil
Vian, Boris	J'irai cracher sur vos tombes	Naplivu na vaše hroby	M. Řízek, P. Turek
Werber, Bernard	Les Fourmis	Mravenci	Richard Podaný

Tabulka 1: Prozaické texty francouzské části paralelního korpusu InterCorp

Jedná se převážně o románové texty spadající do druhé poloviny 20. století. Výjimku tvoří např. Antoine de Saint-Exupéry, jehož tvorba spadá do první poloviny 20. století nebo Jules Verne, který tvořil již v 19. století. Jak píše Nádvořníková, ačkoli jsou do korpusu řazeny pouze texty publikované ve druhé polovině 20. století, najdou se i výjimky, které představují někteří referenční autoři (Nádvořníková, 2013, s. 48). Zároveň se nejedná o homogenní skupinu z hlediska žánrů. Vedle románových textů zde nalezneme komiksové texty (R. Goscinny), autobiografické texty (M. Leiris, J.-P. Sartre), novely (M. Tournier, A. P. Mandiargues) nebo eseje (A. Camus, A. de Saint-Exupéry). Dalšími žánry jsou: odborný text historický (*Dames du XIIIe siècle*) a popularizace historie pro děti v podobě textu *Sur les traces de Marco Polo*.

Dále francouzskou část korpusu InterCorp tvoří publicistické texty přejaté z webových stránek *Project Syndicate* a *Presseurop*, právní texty korpusu *Acquis Communautaire* a zápisy z Evropského parlamentu korpusu *EuroParl*, jak bylo řečeno výše.

Abychom mohli porovnat fungování minulého kondicionálu ve francouzštině v různých typech textů, rozhodli jsme se pro naši analýzu užít textů prozaických, publicistických a právních.³ Bylo ovšem nutné jednotlivé typy textů od sebe oddělit, abychom je následně mohli porovnávat mezi sebou. Museli jsme proto vytvořit tři různé subkorpusy, pro každý typ textu jeden. Pro vytvoření subkorpusů jsme použili vyhledávací program (korpusový manažer) NoSketch Engine v jeho nejaktuálnější verzi.⁴

Do subkorpusu *Proza* jsme zahrnuli všech 31 francouzských textů v originále, jejichž seznam je uveden výše. Jelikož v průběhu naší práce došlo k nalezení chyby v naprogramování korpusového manažeru NoSketch Engine, byli jsme nuceni subkorpus vytvořit opakovaně a nakonec „ručně“. Tedy namísto využití kombinace podmínek <div>, jsme použili pouze podmínku <div.id>, kde jsme ručně vybrali všechny texty, které by měly být do subkorpusu zahrnuty. Pro vytvoření subkorpusů *Právní texty* a *Publicistické texty* jsme použili obdobný postup. Opět jsme zadali pouze podmínku <div.id>. Pro právní texty jsme zvolili pouze korpus *Acquis Communautaire*, pro publicistické texty jsme zahrnuli kolekce *Project Syndicate* a *Presseurop*.

Dalším krokem bylo vytvoření sekvence pro vyhledávání. Korpusový manažer umožňuje několik způsobů, jak v korpusu vyhledávat. Např. celá slova, fráze, ale také tzv. lemmata, tj. základní tvary slov. Dále je možné při vyhledávání pracovat s tzv. morfologickými značkami (tags), které jsme pro vyhledávání použili my. Přesněji vymezuje pojem morfologická značka (tag) Nádvořníková ve svém článku. Jedná se o zástupnou značku, která určuje slovní druh a další morfologické charakteristiky daného slova. Díky tomu můžeme místo hledání konkrétních slov nebo slovních spojení, např. *černá kočka*, hledat jazykové struktury, např. *adjektivum* + *substantivum* (Nádvořníková, 2013, s. 49). Při vytváření konkrétní sekvence pro vyhledávání všech možných tvarů minulého kondicionálu, jsme vycházeli z morfologie minulého kondicionálu ve francouzštině (viz podkapitola 1.1.1 *Morfologie*). Výsledná sekvence (CQL) tedy vypadala následovně:

[tag="VER:cond"] [tag="VER:pper"]

³ Viz stanovené hypotézy v závěru kapitoly věnované minulému kondicionálu obecně, tj. podkapitola 1.3 *Závěr*.

⁴ Korpusový manažer je neustále vylepšován. Jeho funkce a možnosti se proto neustále mění a je nutné dávat si pozor, jaká verze manažeru je v daný okamžik nejaktuálnější.

V sekvenci je užito dotazovacího jazyka CQL korpusového manažeru NoSketch Engine, společně s tzv. Tag set pro TreeTagger ve francouzštině.

Samotné vyhledávání jsme zadali následujícím způsobem. Jako korpus jsme zvolili Intercopr_fr, typ dotazu byla zmíněná sekvence CQL. Následně jsme přidali zarovnaný korpus Intercorp_cs, tedy české překlady francouzských originálů. A nakonec jsme zvolili požadovaný subkorpus *Próza*, *Právní texty* nebo *Publicistika*. Pro subkorpus *Próza* korpusový manažer vyhledal 1017 výskytů minulého kondicionálu. Pro *Právní texty* bylo nalezeno celkem 4293 výskytů a pro *Publicistiku* celkem 2602 výskytů.

Rozhodli jsme se vytvořit reprezentativní vzorky o velikosti 300 náhodných výskytů z celkového počtu výskytů pro každý subkorpus. Vytvořit vzorek umožňuje přímo korpusový manažer. Bohužel jsme během práce zjistili, že tato funkce nepracuje stoprocentně, a proto jsme zvolili jiný způsob vytvoření vzorků. Abychom zajistili, že vzorek bude vytvořen z náhodně zvolených řádků, použili jsme na celou konkordanci funkci *promíchat*. Následně jsme z tohoto promíchaného vzorku použili prvních 300 řádků. Tento postup jsme opakovali pro všechny tři vzorky. Kontrolu správnosti postupu jsme provedli alespoň u vzorku *Próza*, kde je možné sledovat výskyt konkrétních textů. Kontrola spočívala ve srovnání procentuálního zastoupení textů v celkové konkordanci oproti vytvořenému vzorku. Můžeme konstatovat, že procentuální zastoupení se zanedbatelnou odchylkou odpovídalo. Tabulku s přesnými počty zastoupení jednotlivých děl uvádíme v podkapitole 3.2.1 *Próza*.

3. Výsledky

V této části práce popíšeme výsledky analýz. Primárním kritériem pro analýzy byl typ užití minulého kondicionálu ve francouzštině, proto se nejdříve zaměříme na vyhodnocení tohoto kritéria v jednotlivých typech textů. Následně porovnáme jednotlivé žánry mezi sebou a nakonec se soustředíme na překladový ekvivalent minulého kondicionálu v češtině.

3.1 Technické problémy vyhodnocování výsledků

Než přejdeme k popisu samotných výsledků, je nutné se zmínit o základních technických problémech, se kterými jsme se při vyhodnocování výsledků setkali. Předně je důležité zdůraznit, že zatímco u prozaických textů korpusový manažer umožňuje určit směr překladu, u textů kolekcí to není možné. Tím pádem můžeme pracovat s přeloženým textem, aniž bychom o tom věděli. To je problém, protože jazyk překladů vykazuje určitá specifika, jak jsme podotkli už v podkapitole 2.2 *Omezení jazykových korpusů*. K tomuto se vyjadřuje i Nádvořníková ve své disertační práci *Korpusová analýza faktorů sémantické interpretace francouzského gérondivu*: jazyk překladů je uspořádanější, normalizovanější a často simplifikován. Výsledky získané z kolekcí lze proto obtížněji aplikovat na daný jazyk obecně. Nicméně jelikož jsou paralelní textury publicistických a právních textů jen těžko dostupné a kolekce paralelního korpusu InterCopr pro nás představují jediný dostupný zdroj, rozhodli jsme se je i přes tuto nedokonalost pro analýzu použít. Zároveň jsou texty kolekcí zarovnané pouze automaticky, takže v konkordancích se může vyskytnout více vět, které si navzájem neodpovídají. V takových případech pak samozřejmě není možné vyhodnotit překladový ekvivalent.

Dále jsme se setkali s tím, že k danému výskytu chyběl český překlad, a to nikoli z technických důvodů spojených s chybným zarovnáním. Např.:

[1] Cette lettre, je l'avais tellement lue et relue qu'elle était désormais reproduite à l'identique dans ma mémoire mieux que ne **l'aurait fait** un objectif photographique.

→ Četl jsem dopis znova a znova, tak dlouho, že jsem ho mohl do nejmenších podrobností v paměti reprodukovat přesněji než fotografický objektiv.

P. Assouline: *Double vie*, přeložila Šárka Belisová

V tomto případě dochází k překladovému posunu oproti francouzskému originálu. Čeština v tomto případě oproti francouzštině nepotřebuje pro vyjádření daného významu použít slovesný tvar.

Dalším nedostatkem vyhledávání v korpusu jsou případy, kdy korpusový manažer do konkordance zařadí i výskyty, které nemají nic společného se zadanou sekvencí. Např. manažer jako minulý kondicionál označí slovesný tvar *s'est avéré*. Jiným případem takového chybného označení je, když manažer vyznačí tvar, který odpovídá zadané sekvenci jen částečně, např. *feraient partie*. Ve druhém případě korpusový manažer označil místo přičestí minulého podstatné jméno. V obou případech jde o chybné značkování v korpusu. Všechny tyto chyby jsou však marginální povahy.

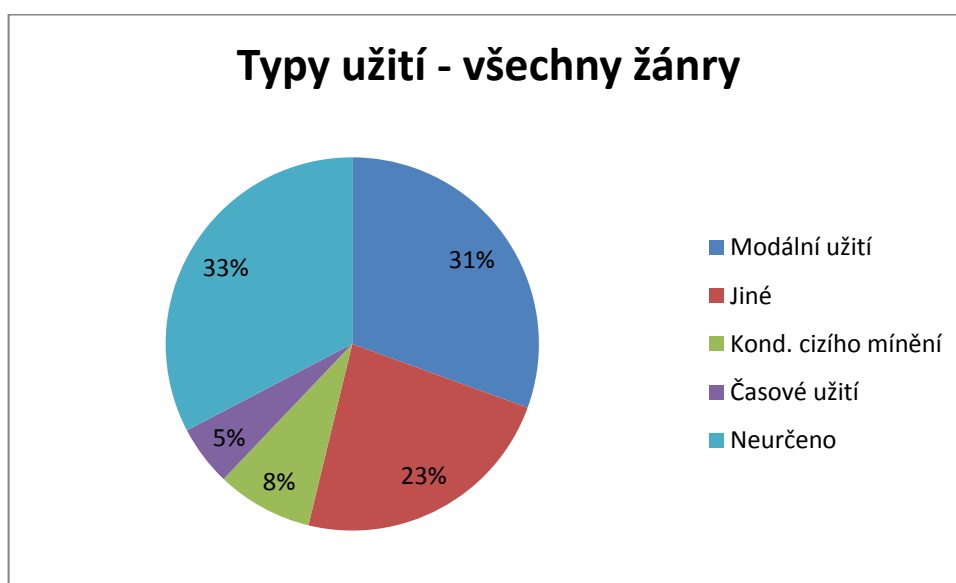
Významným nedostatkem vyhledávání v korpusu se však ukázal jiný problém spojený s výsledky získanými v konkordanci. Sekvence, kterou jsme vytvořili, by měla vyhledat všechny slovesné tvary složené ze slovesa v kondicionálu a přičestí minulého. Tedy morfologicky všechny slovesné tvary minulého kondicionálu s oběma možnými pomocnými slovesy *avoir* a *être* (viz podkapitola 1.1.1 *Morfologie*). Tomuto schématu však odpovídá i jiný slovesný tvar, totiž pasivní konstrukce kondicionálu přítomného. Ta je složena ze slovesa *être* ve tvaru kondicionálu a minulého přičestí významového slovesa. Jeho abstrahovaná forma tedy vypadá totožně jako abstrahovaná forma minulého kondicionálu.

Kvůli těmto chybám bylo ztraceno poměrně velké množství dat. Do kategorie *neurčeno* (viz podkapitola 3.2 *Frekvenční analýza napříč zkoumanými žánry*) tak bylo zahrnuto 33% výskytů z celkových 900. Tím pádem bylo analyzováno méně výskytů, přesto se domníváme, že výsledky mohou naznačit základní tendence ve fungování minulého kondicionálu.

3.2 Frekvenční analýza napříč zkoumanými žánry

Navzdory výše zmíněným problémům bylo možné získat a vyhodnotit dostatečné množství dat pro analýzu fungování minulého kondicionálu. Jako hlavní faktor pro vyhodnocování výsledků jsme zvolili žánr textů. Začneme proto popis konkrétních výsledků souhrnně na všech žánrech a dále budeme podrobněji rozebírat fungování minulého kondicionálu v rámci jednotlivých žánrů. Ve francouzských textech jsme analyzovali čtyři typy užití minulého kondicionálu: *užití časové*, *užití modální*, *kondicionál cizího mínění* a skupinu *užití jiné*.

Tyto skupiny jsme vytvořili na základě teorie, která je popsána v první kapitole této práce, resp. v podkapitole 1.1.2 *Typy užití*. Do skupiny *časové užití* jsme tedy zahrnuli případy souslednosti časové, nepřímé řeči a polopřímé řeči. Mezi *modální užití* jsme zařadili všechny typy podmínkových souvětí včetně těch, která vyjadřují podmínku pouze svým významem bez použití spojky *si* či uvozovacích výrazů (např.: *au cas où*, *dans le cas où*, *selon que*, *suivant que*, *pour le cas où*). Dále jsme mezi modální užití zařadili věty, v nichž minulý kondicionál vyjadřuje hypotézu nebo domněnku. Do skupiny *jiné* jsme zahrnuli řečnické otázky, věty zvolací a především minulý kondicionál modálních sloves. Tyto slovesné tvary jsme se rozhodli vyčlenit, protože až na výjimky je jejich zařazení do jedné ze tří zbývajících skupin velmi obtížné (viz podkapitola 1.1.2 *Typy užití*). Poměry zastoupení jednotlivých typů užití v rámci všech žánrů dohromady přehledně představuje následující graf:

Graf 1: Frekvence jednotlivých užití minulého kondicionálu bez rozlišení žánru

Z grafu je jasně vidět, že ve všech typech textů převažuje užití modální. Naopak nejmenší počet výskytů připadá na užití časové. Překvapivým výsledkem je velký počet výskytů v rámci skupiny *jiné*. Podrobněji tyto výsledky rozebereme v následujících podkapitolách 3.2.1 *Próza*, 3.2.2 *Právní texty*, 3.2.3 *Publicistika*.

Dalším nečekaným výsledkem je malý počet výskytů kondicionálu cizího mínění v publicistických textech (viz podkapitola 1.3 *Závěr*). Předpokládali jsme převahu užití minulého kondicionálu cizího mínění u publicistických textů, neboť toto užití je specifické pro vyjadřování novinářů. Ovšem v rámci všech vzorků toto užití tvoří nezanedbatelnou položku (8%). Přímo u publicistických textů je to pak 15% výskytů ze vzorku (viz podkapitola 3.2.3 *Publicistika*, především Graf 5). Bohužel, jak jsme uvedli v podkapitole 1.1.4 *Minulý kondicionál v současných učebnicích francouzštiny*, je toto užití v rámci výuky francouzštiny opomíjeno. Vzhledem k výsledku analýzy se domníváme, že by se tomuto typu užití minulého kondicionálu mělo věnovat více pozornosti.

Početnost skupiny *neurčeno* je způsobena jedním z technických problémů, které jsme uvedli v předchozí podkapitole. Konkrétně korpusový manažer vyhledal mnoho výskytů pasivní konstrukce přítomného kondicionálu. Celkově jsme tak přišli o 33% výskytů. Nejpočetnější byla skupina *neurčeno* u právních textů, kde tvořila 45% všech výskytů. Tuto skupinu převážně (111 ze 126 neurčených) tvoří výskyty jiného slovesného tvaru, než minulého kondicionálu. Jedná se především o pasivní konstrukce kondicionálu přítomného. V tomto vzorku bylo tedy analyzováno 174 výskytů z celkových 300 výskytů, tj. 58% výskytů. Užívání neosobních a pasivních konstrukcí je pro žánr právních textů typické, proto jejich výskyt není úplným překvapením.

Nedostatkem je v tomto bodě nedokonalost vyhledávání v korpusu, jak jsme uvedli v závěru podkapitoly 3.1 *Technické problémy vyhodnocování*. Řešením by mohlo být zpřesnění sekvence pro vyhledávání, je však otázkou, jakým způsobem. Kdybychom totiž omezili vyhledávání pouze na pomocné sloveso *avoir*, vyloučili bychom tím všechny výskyty s pomocným slovesem *être*, které je součástí pasivních konstrukcí. Ovšem tím bychom vyřadili i výskyty minulého kondicionálu sloves, která se časují právě se slovesem *être* (např. všechna zvrtná slovesa). Řešení tohoto problému proto zatím nemáme. Ve vzorku se však vyskytovaly i pasivní konstrukce přímo kondicionálu minulého, jak ukážeme v následujících příkladech (viz příklady [11], [11]).

V rámci vzorku *Próza* tvořila skupina *neurčeno* 21%. Z tohoto necelou polovinu (27 z 64 neurčených výskytů) představují jiné slovesné tvary než minulý podmiňovací způsob. Ve většině případů se jedná o pasivní konstrukci kondicionálu přítomného. O tomto problému jsme již hovořili v závěru podkapitoly 3.1 *Technické problémy vyhodnocování*. Menší procento případů tvoří výskyty, které nebylo možné určit kvůli nedostatečnému kontextu:

[2] Il **aurait rencontré** beaucoup plus d'bstacles qu'Amélie-san.

→ **Byl by se setkal** s mnohem většími potížemi než Amélie-san.

A. Nothomb: *Stupeur et tremblements*, přeložila Jarmila Fialová

Ve vzorku *Publicistika* skupina *neurčeno* tvořila 34% všech výskytů. Celkově tedy bylo určeno 66% výskytů (198 z 300). Podobně jako u právních textů i zde většina (100 ze 102) výskytů představovala jiné slovesné tvary a to pasivní konstrukce kondicionálu přítomného. Jak již bylo řečeno, i přes početnost skupiny *neurčeno* bylo možné vysledovat určité tendence v užívání minulého kondicionálu, ke kterým se vyjádříme v následujících podkapitolách.

3.2.1 Próza

Vzorek pro analýzu prozaických textů byl vytvořen náhodným výběrem výskytů, jak je to popsáno v podkapitole 2.3 *Použitý vzorek*. Z tohoto důvodu vzorek neobsahoval všechna díla uvedená v podkapitole 2.3 *Použitý vzorek*, jak je vidět v následující tabulce (viz Tabulka 2). Konkrétně ve vzorku chyběla tato díla: *Po stopách Marca Pola*, *Lettre à un otage*, *Le Tour de Gaule d'Astérix*, *Astérix et les Normands*, *Astérix chez les Belges*, *Astérix chez les Helvètes*. Poměrné zastoupení jednotlivých děl ve vzorku odpovídalo zastoupení v celé konkordanci (viz podkapitola 2.3 *Použitý vzorek*). Přesné počty včetně procentuálního zastoupení uvádíme v následující tabulce:

Autor, dílo	Studovaný vzorek		Celá konkordance	
	Počet výskytů	Počet výskytů v procentech	Počet výskytů	Počet výskytů v procentech
P. Assouline: <i>Double vie</i>	31	10,33%	113	11,11%
P. Assouline: <i>La Cliente</i>	30	10%	93	9,14%
F. Beigbeder: <i>99 francs</i>	9	3%	26	2,56%
A. Camus: <i>Carnets II</i>	6	2%	19	1,87%
L.-F. Céline: <i>D'un château l'autre</i>	35	11,67%	121	11,90%
P. Chamoiseau: <i>Solibo le Magnifique</i>	7	2,33%	35	3,44%

Autor, dílo	Studovaný vzorek		Celá konkordance	
	Počet výskytů	Počet výskytů v procentech	Počet výskytů	Počet výskytů v procentech
G. DUBY: Dames du XIIe siècle	3	1%	8	0,79%
R. GOSCINNY: Le Tour de Gaule d'Astérix	0	0%	1	0,10%
R. GOSCINNY: Astérix et les Normands	0	0%	2	0,20%
R. GOSCINNY: Astérix le Gaulois	2	0,67%	3	0,29%
R. GOSCINNY: Astérix chez les Belges	0	0%	1	0,10%
R. GOSCINNY: Astérix chez les Helvètes	0	0%	3	0,29%
S. JAPRISOT: Un long dimanche de fiançailles	18	6%	52	5,11%
C. LAURENS: L'Amour, roman	21	7%	61	6,00%
M. LEIRIS: L'âge d'homme	8	2,67%	34	3,34%
A. MAKINE: Le Testament français	15	5%	60	5,90%
A. P. MANDIARGUES: Le Soleil des loups	10	3,33%	30	2,95%
S. MIRZA: Sur les traces de Marco Polo	0	0%	2	0,20%
A. NOTHOMB: Antéchrista	4	1,33%	24	2,36%
A. NOTHOMB: Stupeur et tremblements	4	1,33%	18	1,77%
A. NOTHOMB: Hygiène de l'assassin	16	5,33%	55	5,41%
A. DE SAINT-EXUPÉRY: Lettre à un otage	0	0%	0	0,00%
A. DE SAINT-EXUPÉRY: Le Petit prince	2	0,67%	8	0,79%
A. SARN: Elle ne pleure pas, elle chante	4	1,33%	17	1,67%
J.-P. SARTRE: Les Mots	13	4,33%	30	2,95%
M. TOURNIER: Le Coq de bruyère	15	5,00%	46	4,52%
J.-P. TOUSSAINT: Faire l'amour	3	1%	18	1,77%
F. TRISTAN: Les tribulations héroïques de Balthasar Kober	17	5,67%	33	3,24%
J. VERNE: Le tour du monde en quatre-vingts jours	8	2,67%	47	4,62%
B. VIAN: J'irai cracher sur vos tombes	9	3,00%	30	2,95%
B. WERBER: Les Fourmis	10	3,33%	27	2,65%

Tabulka 2: Skutečný počet výskytů a procentuální zastoupení jednotlivých prozaických děl ve studovaném vzorku a v celé konkordanci

Nejvíce výskytů minulého kondicionálu bylo zaznamenáno v díle *D'un château à l'autre* od Louis-Ferdinand Céline (35 z 300). Nad 30 výskytů minulého kondicionálu bylo zaregistrováno také u děl *Double vie* a *La Cliente* od Pierre Assouline. U většiny děl (20) však bylo zaznamenáno méně než 15 výskytů z celkového počtu 300.

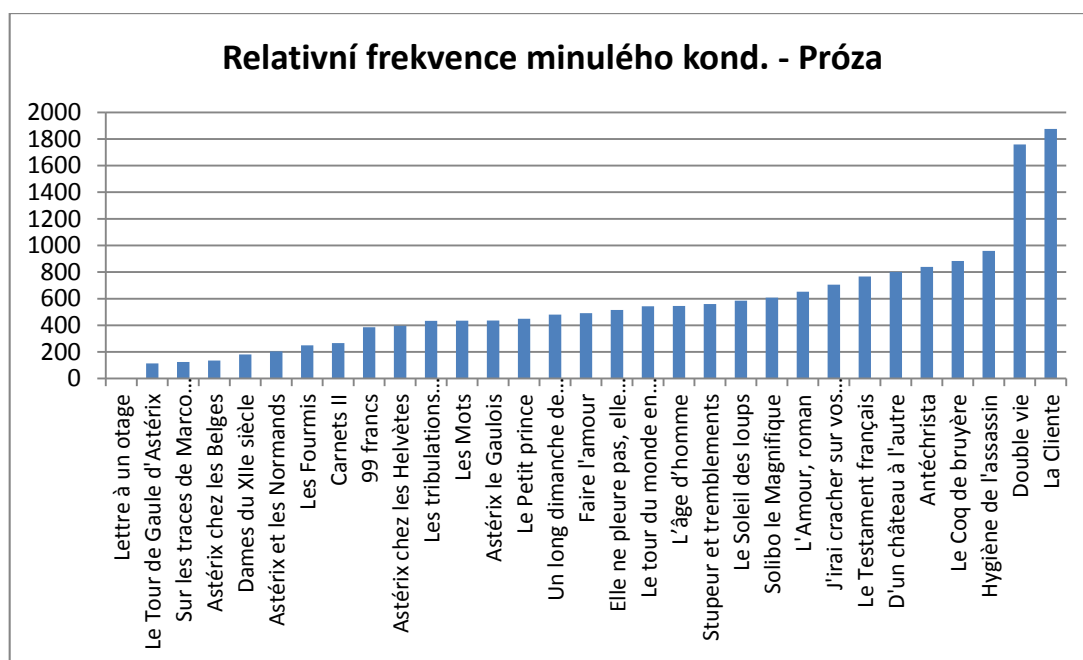
Tyto absolutní hodnoty ovšem nemají příliš velkou výpovědní hodnotu, proto je nutné je vztáhnout k relativní frekvenci minulého kondicionálu v jednotlivých textech. Frekvenční analýza, kterou používáme, vychází z celkové konkordance prozaických textů. Bohužel v ní nebylo možné odfiltrvat výskyty pasivních konstrukcí přítomného kondicionálu ani další chybné výskyty, které jsou popsány v podkapitole 3.1 *Technické problémy vyhodnocování výsledků*. Relativní frekvence se nejčastěji udává v jednotkách pm (*per million*). Průměrná relativní frekvence pro minulý kondicionál v prozaických textech francouzské části InterCorpu činí 561 pm, jak můžeme vidět v následující tabulce:

Autor	Dílo	Počet slov	Počet min. kond.	Rel. frekv. (pm)
Assouline, Pierre	Double vie	56 541	113	1759
Assouline, Pierre	La Cliente	43 100	93	1875
Beigbeder, Frédéric	99 francs	56 872	26	386
Camus, Albert	Carnets II	60 310	19	266
Céline, Louis-Ferdinand	D'un château à l'autre	109 721	121	801
Chamoiseau, Patrick	Solibo le Magnifique	49 065	35	608
Duby, Georges	Dames du XIIe siècle	37 859	8	181
Goscinny, René	Le Tour de Gaule d'Astérix	6 801	1	114
Goscinny, René	Astérix et les Normands	7 540	2	203
Goscinny, René	Astérix le Gaulois	5 282	3	436
Goscinny, René	Astérix chez les Belges	5 940	1	136
Goscinny, René	Astérix chez les Helvètes	5 999	3	396
Japrisot, Sébastien	Un long dimanche de fiançailles	92 497	52	480
Laurens, Camille	L'Amour, roman	80 630	61	652
Leiris, Michel	L'âge d'homme	55 036	34	545
Makine, Andreï	Le Testament français	65 866	60	767
Mandiargues, André P.	Le Soleil des loups	46 199	30	585
Mirza, Sandrine	Sur les traces de Marco Polo	14 203	2	124
Nothomb, Amélie	Antéchrista	23 797	24	839
Nothomb, Amélie	Stupeur et tremblements	27 464	18	560
Nothomb, Amélie	Hygiène de l'assassin	46 866	55	959
Saint-Exupéry, Antoine	Lettre à un otage		0	0
Saint-Exupéry, Antoine	Le Petit prince	14 351	8	449
Sarn, Amélie	Elle ne pleure pas, elle chante	27 876	17	515
Sartre, Jean-Paul	Les Mots	59 125	30	435
Tournier, Michel	Le Coq de bruyère	44 537	46	883
Toussaint, Jean-Philippe	Faire l'amour	32 486	18	491

Autor	Dílo	Počet slov	Počet min. kond.	Rel. frekv. (pm)
Tristan, Frédéric	Les tribulations héroïques de Balthasar Kober	65 493	33	434
Verne, Jules	Le tour du monde en quatre-vingts jours	70 876	47	543
Vian, Boris	J'irai cracher sur vos tombes	35 813	30	706
Werber, Bernard	Les Fourmis	92 672	27	250
Celkem		1 340 817	1017	Průměr: 561

Tabulka 3: Počty slov a výskyty minulého kondicionálu v prozaických textech

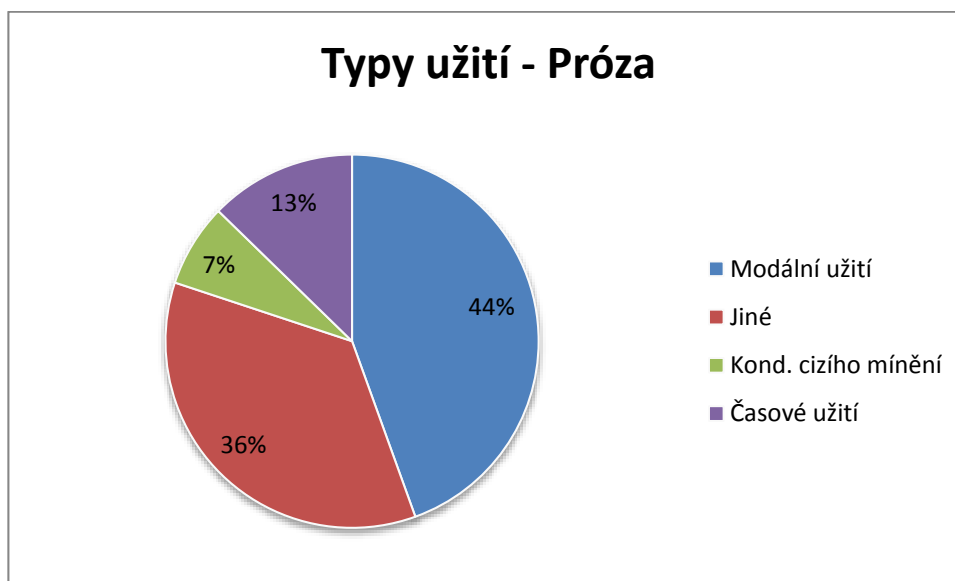
Z tabulky je zřejmé, že rozpětí mezi extrémními hodnotami výskytů minulého kondicionálu je poměrně velké. Nízký výskyt minulého kondicionálu vykazují především texty pro děti (komiksy R. Goscinyho, popularizace historie pro děti – *Sur les traces de Marco Polo*). Nízký výskyt minulého kondicionálu vyazuje i odborné dílo historické *Dames du XIIe siècle*. Extrémem je esejistické dílo *Lettre à un otage*, ve kterém nebyl nalezen žádný výskyt minulého kondicionálu. Okolo průměrné hodnoty se nacházejí autobiografická díla M. Leirise a J.-P. Sartra. Nad průměrnou hodnotou 561 pm se nachází pouze 12 děl, tedy méně než polovina. Mezi nimi můžeme nalézt novely M. Tourniera a A. P. Mandiarguese, dále románová díla. Jak ale ukazuje Graf 2, většina textů se pohybuje kolem průměru relativní frekvence minulého kondicionálu prozaických textů, který činí 561 pm.

Graf 2: Relativní frekvence minulého kondicionálu v prozaických textech

Jak můžeme vidět, ve většině textů se výskyt minulého kondicionálu pohybuje okolo průměru. Výjimku tvoří esejistický text *Lettre à un otage* s nulovým výskytem minulého kondicionálu. Na druhé straně škály se s velmi vysokým počtem výskytů minulého kondicionálu nachází obě díla P. Assoulina. Zde je nutné připomenout, že při užívání paralelních korpusů vzniká nebezpečí vlivu autorského idiolektu nebo dalších textových specifíků překladového jazyka, které je u InterCorpu zvýšené jeho omezeným rozsahem (viz podkapitola 2.2 *Omezení jazykových korpusů*). Můžeme proto konstatovat, že se u textů P. Assoulina, které výrazně vybočují v počtu výskytů minulého kondicionálu, může jednat právě o autorský idiolekt. Jelikož se však většina textů pohybuje v normě, bylo možné vzorek analyzovat bez většího zohlednění těchto specifíků. Na druhou stranu není možné vyvozovat definitivní závěry, ale pouze naznačit některé tendence. Vliv specifíků jazyka jednotlivých autorů a textů se snažíme vyvážit systematickým uváděním příkladů od různých autorů.

Co se týká určování tendencí, nejdůležitější je pro nás převažující typ užití minulého kondicionálu. Počty výskytů jednotlivých typů užití v prozaických textech proto uvádíme v následujícím grafu:

Graf 3: Typy užití minulého kondicionálu ve francouzštině – Próza

Jak je z grafu zřejmé, nejvyšší počet výskytů připadá v próze na modální užití (viz příklady [3], [4], [5], [6]). Naše hypotéza, která předpokládala největší zastoupení užití časového (viz příklad [9]), se tedy nepotvrdila. To může být dáno tím, že ve zkoumaných dílech chronologie děje nehrála tak velkou roli, jak jsme předpokládali. Zároveň je možné, že podstatné časové údaje byly vyjádřeny jinými jazykovými prostředky. Konkrétní příklady modálního a časového užití uvádíme v následujícím textu.

Ve vzorku prózy byly zastoupeny všechny typy podmínkových vět. Nejmenší procento tvořila souvětí se spojkou *si*, tedy podmínková souvětí kanonického typu. Byla to především souvětí složitějšího rázu, často smíšené podmínky. Následující příklad je jejich zástupcem:

[3] Si vous n'aviez pas lu ce livre en diagonale, monsieur, comme vous l'avez probablement fait, si donc vous l'aviez lu comme il fallait le lire, avec vos tripes, pour autant que vous en ayez, vous **auriez dégueulé**.

→ Kdybyste ten román nečetl na přeskáčku, drahý pane, což jste zřejmě udělal, tedy kdybyste ho četl tak, jak je ho třeba číst, to znamená všemi smysly, pokud jste toho schopen, **byl byste zvracel**.

A. Nothomb: *Hygiène de l'assassin*, přeložila Jarmila Fialová

Tento příklad je zajímavý také proto, že se v něm mísí podmínkové souvětí a souslednost časová. Jelikož se jedná o podmínku v minulosti, vložené věty (komentáře) vyžadují užití imperfekta. Vzhledem ke složitosti konstrukce ve francouzštině a nutnosti vyjádřit časovou posloupnost užila překladatelka v češtině minulého kondicionálu (viz podkapitola 3.3 *České ekvivalenty francouzského minulého kondicionálu*). Zároveň díky užití minulého způsobu podmiňovacího vyznívá promluva ironicky.

Dalším zajímavým případem jsou vedlejší věty přípustkové (viz podkapitola 1.1.2 *Typy užití*), které se také ve vzorku objevovaly. Zde je jejich příklad:

[4] Quand bien même il **aurait donné** foi à ses dénégations et tenu compte de la rage d'une foule lorsqu'elle est livrée à elle-même, il ne pouvait oublier sa première arrestation, la garde à vue et les interrogatoires.

→ I **kdyby neslyšel** řeči a neohlížel se na rozběsněný dav, který se dal do pohybu, těžko mohl přehlížet první zatčení, výslech a předběžné zadržení.

P. Assouline: *La Cliente*, přeložil Lubomír Martínek

Toto souvětí je opět ukázkou mísení. Zatímco v kanonické podobě by po čárce následoval opět kondicionál minulý, zde je použito imperfekta. Autor imperfektum používá záměrně z významových důvodů. Jedná se o naraci, kdy jsou hlavní a vedlejší věta na jiné časové úrovni.⁵

Zvláštním případem jsou podmínková souvětí bez uvozovacích výrazů či spojek. I tato souvětí se ve vzorku vyskytovala. Příklad uvádíme níže.

⁵ V češtině je užito kondicionálu přítomného, což, jak uvidíme později (viz podkapitola 3.3 *České ekvivalenty francouzského minulého kondicionálu*), v překladech výrazně převažuje.

[5] T'**aurais appris** que ça avec moi, t'**aurais pas perdu ton temps**.

→ I **kdybys** ode mě **pochytil** jenom tohle, nebude to pro tebe zabíjet čas.

M. Tournier: *Le Coq de bruyère*, přeložil Václav Jamek

Toto souvětí je ukázkou hovorového jazyka, který je zachovaný i v českém překladu.⁶ Můžeme konstatovat, že spojka *si*, je pouze vynechána, je proto stále možné souvětí transformovat za použití spojky *si*. Další příklad podmínkového souvětí tohoto typu je úplným protikladem, neboť se jedná o jazyk knižního charakteru:

[6] Un inconnu l'eût interrogé sur son métier, il lui **aurait répondu** comme toujours en pareille circonstance, le visage largement fendu: « Nous sommes dans le fou rire de père en fils. »

→ Kdyby se ho neznámý člověk zeptal, čím se živí, usmál by se od ucha k uchu a **řekl by**: „My jsme kožnatci z otce na syna.“

P. Assouline: *La Cliente*, přeložil Lubomír Martínek

Pozoruhodné je na této ukázce užití plusquamperfekta konjunktivu v první části souvětí. Jak jsme uvedli v závěru podkapitoly *1.1.2 Typy užití*, plusquamperfektum konjunktivu se označuje za tzv. druhou formu minulého kondicionálu. Jeho užití je však velmi knižní, tedy v mluveném jazyce se s ním téměř nesetkáme. Jak jsme ale již uvedli, tato ukázka je příkladem knižního jazyka, použití plusquamperfekta konjunktivu je proto zcela na místě.⁷

Druhou nejpočetnější skupinou užití minulého kondicionálu v prozaických textech je skupina výskytů *jiné*. Ve většině případů se jednalo o modální slovesa ve tvaru minulého kondicionálu. Jak jsme již uvedli v podkapitole *3.2 Frekvenční analýza napříč zkoumanými žánry*, jelikož je až na výjimky zařazení těchto sloves do jedné ze tří zbývajících skupin (*užití časové, užití modální a kondicionál cizího mínění*) velmi obtížné (viz podkapitola *1.1.2 Typy užití*), rozhodli jsme se tyto slovesné tvary vyčlenit.

[7] Ce ne pouvait être que l'ultime scénario envisagé, celui qui **aurait dû** s'imposer en tout premier, n'eût été ce délire qui pousse tout amoureux à se croire le centre du monde de l'autre.

→ Nemůže to být nic jiného než poslední zvažovaný scénář, ten, který ho **měl napadnout** jako úplně první, nebýt onoho fantazírování, svádějícího každého zamilovaného k tomu, že se považuje za střed světa toho druhého.

P. Assouline: *Double vie*, přeložila Šárka Belisová

⁶ Ovšem v češtině je hovorový jazyk vyjádřen jinými než syntaktickými prostředky. Předně je to nespisovná koncovka *-ej* ve slově *zabíjet*.

⁷ Do češtiny je kondicionál minulý opět přeložen jako kondicionál přítomný, což v překladech převažuje, jak jsme již uvedli v poznámce 5.

V tomto případě jde o typické užití modálního slovesa *devoir* jako povzdechu nad něčím, co mělo být splněno, ale nebylo. Opět se zde setkáváme s plusquamperfektem konjunktivu v hlavní větě, které je zde použito namísto minulého kondicionálu, tedy v podobném významu.⁸

Vyskytlo se ovšem i několik případů věty zvolací, která je stejně jako modální slovesa zvláštním užitím minulého kondicionálu. Uvádíme proto její příklad:

[8] Jamais je **n'aurais donné** un tel ordre, allons donc!

→ Prosím vás, takový rozkaz **bych nikdy nevydal!**

S. Japrisot: Un long dimanche de fiançailles, přeložila Veronika Sysalová

Jak jsme uvedli v podkapitole 1.1.2 *Typy užití*, užitím věty zvolací a především negace zaujímá mluvčí odstup od výpovědi, jistým způsobem odmítá obsah tvrzení, které je zvolací větou vyjádřeno. Zajímavé je i užití adverbia *nikdy* (*jamais*), díky kterému výpověď nabývá významu bezčasovosti.⁹

V rozporu se stanovenou hypotézou časové užití tvořilo poměrně malou skupinu výskytů (30). I přesto bylo možné vysledovat jisté tendence, hlavně co se týká překladu do češtiny. To ukážeme na následujícím příkladu:

[9] Le meilleur moment, ce serait après le dîner, lorsque Mariette après un bref Bonsoir M'sieur Dame **se serait éclipsee**.

→ Nejvhodnější okamžik měl nastat po večeři, až se Marieta s lakonickým, Brou noc' **vytratí**.

M. Tournier: Le Coq de bruyère, přeložil Václav Jemek

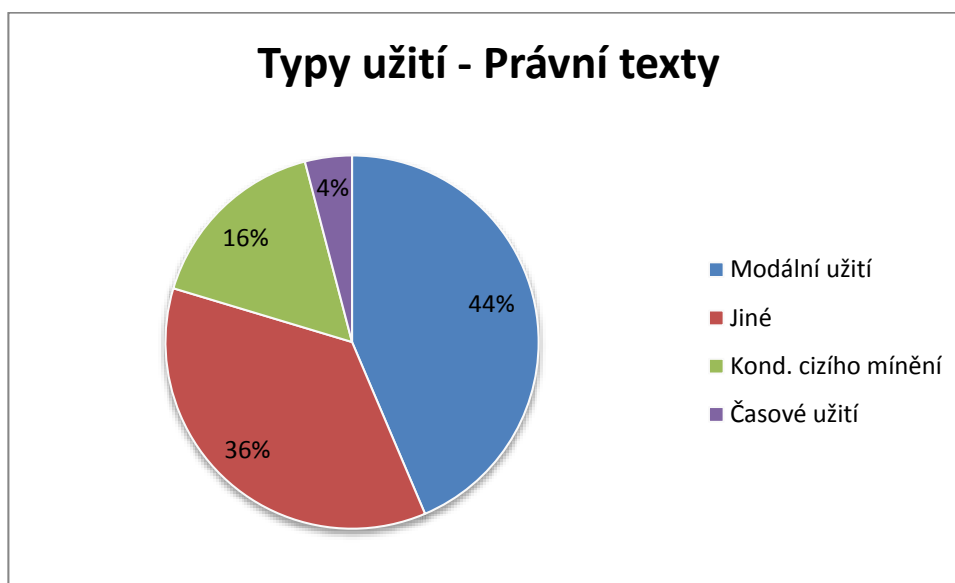
V podkapitole 1.1.2 *Typy užití* jsme uvedli, že minulý kondicionál v časovém užití vyjadřuje budoucí děj oproti momentu v minulosti, který zároveň předchází děje vyjádřené kondicionálem přítomným. Že se jedná o budoucí děj, dokazuje i český překlad, ve kterém je užití přímo futura. Tento jev můžeme označit jako převažující trend překladu minulého kondicionálu v časovém užití (viz podkapitola 3.3 *České ekvivalenty francouzského minulého kondicionálu*).

⁸ U českého překladu je pak zajímavý fakt, že minulý kondicionál je nahrazen tvarem minulého času, jedná se tedy o druh transpozice. Toto můžeme označit za převažující tendenci překladu modálních sloves ve tvaru minulého kondicionálu do češtiny (viz podkapitola 3.3 *České ekvivalenty francouzského minulého kondicionálu*) Tvar préterita v češtině z francouzského minulého kondicionálu zachovává odkaz do časové roviny v minulosti, ale jeho užitím se ztrácí význam hypotetičnosti podmiňovacího způsobu. Nicméně díky zachování modálního slovesa v českém překladu zůstává význam povzdechu nad nesplněním něčeho, co mělo být splněno.

⁹ V češtině opět můžeme zaznamenat nahrazení minulého kondicionálu přítomným, tedy převládající tendenci překladu.

3.2.2 Právní texty

Subkorpus právních textů byl tvořen z kolekce korpusu *Acquis Communautaire*, jak jsme uvedli v podkapitole 2.3 *Použitý vzorek*. Stanovená hypotéza (viz podkapitola 1.3 *Závěr*) předpokládala převahu modálního užití minulého kondicionálu v tomto typu textů a to proto, že právní texty často vypovídají o skutečnostech, které by mohly nastat za určitých podmínek. Celkové poměry typů užití minulého kondicionálu v právních textech uvádíme v následujícím grafu:

Graf 4: Typy užití minulého kondicionálu ve francouzštině – Právní texty

Jak je na grafu vidět, hypotéza byla potvrzena. Největší procento užití minulého kondicionálu v právních textech *Acquis communautaire* zastupovalo modální užití (25%). Oproti prozaickým textům se v tomto vzorku vyskytovalo větší procento podmínkových souvětí se spojkou *si*. Ukázkou takového souvětí uvádíme níže.

[10] En résumé, le risque de faillite était élevé et, s'il s'était réalisé, les créanciers subordonnés **n'auraient pu** espérer recouvrer la moindre somme.

Stručně řečeno, pravděpodobnost úpadku byla vysoká, a pokud by k němu došlo, podřízení věřitelé **by nemohli** očekávat žádnou náhradu.

Korpus *Acquis Communautaire*

Toto souvětí je zajímavé, protože je v něm užito minulého kondicionálu modálního slovesa. Jelikož se jedná o typické podmínkové souvětí a běžný význam slovesa *pouvoir* je zde druhotný, zařadili jsme tuto větu mezi modální užití. Na druhou stranu je však nutné podotknout, že se nejedná o děj atemporální, který by byl jinak vyjádřen přítomným

kondicionálem, ale o děj odkazující k nějakému bodu v minulosti, konkrétní děj v minulosti. Tento typ podmínkového souvětí uvádíme i v následujícím příkladu.

[11] En conséquence, KME a bénéficié d'une réduction de 35% de l'amende qui lui **aurait été infligée** si elle n'avait pas coopéré avec la Commission.

Společnosti KME bylo proto poskytnuto 35% snížení pokuty, která **by byla uložena**, kdyby s Komisí nespolupracovala.

Korpus Acquis Communautaire

Ukázku jsme zařadili, protože se jedná o trpný rod minulého kondicionálu. Jak jsme uvedli v podkapitole 3.2 *Frekvenční analýza napříč zkoumanými žánry*, korpusový manažer vyhledal velký počet výskytů pasivní konstrukce přítomného kondicionálu, zároveň se však objevily i případy pasiva minulého kondicionálu. Vyjadřování pomocí neosobních a pasivních konstrukcí je pro žánr právní textů typické. Podobně jako u předchozího příkladu se nejedná o děj atemporální.¹⁰

Jiným případem podmínkového souvětí, o kterém jsme mluvili v úvodní kapitole této práce (viz podkapitola 1.1.2 *Typy užití*), jsou souvětí uvozená spojkou *au cas où*. Tento typ souvětí se oproti prozaickým textům v právních textech vyskytoval více, avšak stále se jedná o okrajovou záležitost. Následující ukázka je jeho zástupcem:

[12] Au cas où le seuil communautaire **aurait été dépassé** lors du calcul du respect du seuil pour la fixation de l'aide de la campagne 2005-2006, dans les nouveaux États membres dont le seuil n'a pas été dépassé ou dont le seuil a été dépassé de moins de 25%, un montant supplémentaire est versé après la campagne de commercialisation 2004-2005, sauf dans le cas des tomates où le montant supplémentaire est payé une fois qu'il est établi que les nouveaux États membres ont respecté leurs seuils nationaux.

¹⁰ Zároveň si můžeme všimnout nedokonalého překladu, který kvůli vynechání osobního zájmena *jí (lui)* ztrácí na srozumitelnosti.

Pokud kontrola dodržování práhu pro stanovení podpory pro hospodářský rok 2005/06 ukáže, že **byl překročen** práh Společenství, po skončení hospodářského roku 2004/05 se dodatečná částka ve výši 25% podpory stanovené v čl. 4 odst. 2 nařízení (ES) č. 2201/96 vyplatí v těch nových členských státech, v nichž práh nebyl překročen nebo v nichž byl překročen o méně než 25%, s výjimkou rajčat, pro která se dodatečná částka vyplatí tehdy, když se zjistí, že nové členské státy dodržely své vnitrostátní práhy.

Korpus Acquis Communautaire

I v tomto příkladu jde o trpný rod minulého kondicionálu. Zároveň se jedná o typický příklad složitosti právního jazyka.¹¹

Po nejpočetnější skupině modálního užití následuje skupina užití *jiné*. Tu z většiny tvoří tvary minulého kondicionálu modálních sloves, stejně jako tomu bylo u prozaických textů. Příklady těchto výskytů zde uvádět nebudeme, neboť by byly velmi podobné jako ukázky uvedené v podkapitole *Próza*. To je dáno tím, že se ve většině případů jednalo o vyjádření povzdechu nad nesplněním něčeho, co splněno být mohlo nebo mělo, stejně jako tomu bylo u prozaických textů. Avšak na rozdíl od *Prózy* jsme v právních textech zaznamenali i několik výskytů kondicionálu zmírnění (*atténuation*). Příklad toho jevu zde uvádíme.

[13] Une évaluation plus objective de ces résultats **aurait été** nécessaire.

Bylo by žádoucí provést objektivnější hodnocení těchto výsledků.

Korpus Acquis Communautaire

Z příkladu je zřejmé, že užitím minulého podmiňovacího způsobu pozbývá výrok rezolutnosti, a naopak jde o velmi opatrné vyjádření nespokojenosti.¹²

Oproti *Próze* však narostl v právních textech počet výskytů kondicionálu cizího mínění. Jeden jeho příklad zde uvádíme:

[14] Quant à l'allégation selon laquelle la prétendue baisse de la demande **aurait affecté** les prix de l'industrie communautaire, elle est sans fondement puisqu'il n'y a pas eu de baisse de la demande.

¹¹ V češtině dochází k transpozici slovesného tvaru z minulého kondicionálu na trpný rod préterita. Zároveň v češtině dochází k syntaktické modulaci, tedy ke změně slovosledu.

¹² V češtině je zajímavé, že významově výrok spadá do přítomnosti, ačkoli ve francouzštině se jasně jedná o minulost. Toto je způsobeno užitím kondicionálu přítomného a absencí dalších časových údajů.

Pokud jde o tvrzení korejské vlády a Hynixu, že údajný pokles poptávky **ovlivnil** ceny výrobního odvětví Společenství, je nepodložené v souvislosti se skutečností, že nedošlo k poklesu úrovně poptávky.

Korpus Acquis Communautaire

Všimněme si, že zřeknutí odpovědnosti za daný výrok je zde vyjádřen i jinými prostředky, než je minulý kondicionál. Zprvč substantivum *allégation* presuponuje pochybnost a následně v další větě souvětí je jev mluvčím explicitně uveden na pravou míru.

U tohoto typu užití je jistě nejzajímavější jeho překlad do češtiny. Ve většině případů dochází v češtině k transpozici minulého kondicionálu na tvar *préterita*. Jak bylo zmíněno v podkapitolách *1.1.2 Typy užití* a *1.2 Minulý kondicionál v češtině*, pro vyjádření odmítnutí *odpovědnosti* za pravdivost daného výroku je v češtině užíváno adverbii *prý* a *údajně*. To se potvrdilo i v analýze právních textů. Adverbium *údajně* se vyskytlo ve třech případech z celkových 28:

[15] En premier lieu, parce que le producteur **aurait vendu** de grandes quantités de mécanismes à levier à des clients liés et utilise également ce type de mécanisme pour ses propres besoins.

Zprvč proto, že daný výrobce **údajně** prodává velké množství pákových mechanismů odběratelům, kteří jsou s ním ve spojení, a kromě toho využívá pákové mechanismy pro své vlastní účely.

Korpus Acquis Communautaire

Dále se objevila také jeho podoba jakožto adjektiva – *údajný*.¹³ V dalších případech jsme zaznamenali tato slovní spojení: *podle všeho, podle jejich názoru, pravděpodobně, (žalobkyně) tvrdí*. U těchto slovních spojení lze rozlišit, zda je mluvčí odpovědný za daný výrok v polyfonii identifikován (*podle jejich názoru, X tvrdí*), či zůstává nevyjádřený (*podle všeho, pravděpodobně*). Můžeme konstatovat, že v češtině opravdu dochází k nahrazování významu kondicionálu cizího mínění lexikálními prostředky.

¹³ Příklad užití adjektiva *údajný* pro vyjádření odmítnutí odpovědnosti za pravdivost daného výroku v češtině uvádíme zde:

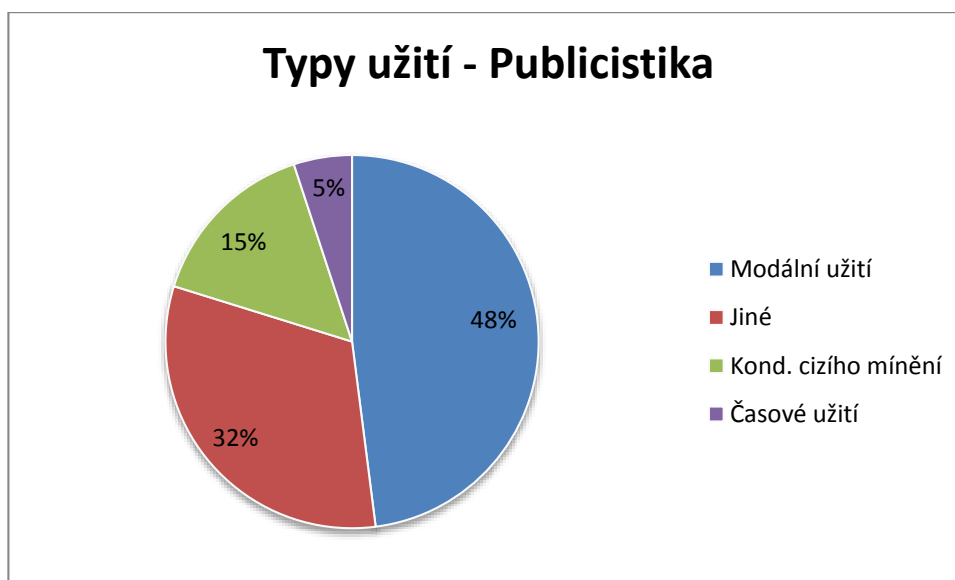
[16] Quant à l'allégation selon laquelle la prétendue baisse de la demande **aurait affecté** les prix de l'industrie communautaire, elle est sans fondement puisqu'il n'y a pas eu de baisse de la demande.

Pokud jde o tvrzení korejské vlády a Hynixu, že **údajný** pokles poptávky ovlivnil ceny výrobního odvětví Společenství, je nepodložené v souvislosti se skutečností, že nedošlo k poklesu úrovně poptávky.

Korpus Acquis communautaire

3.2.3 Publicistika

Do vzorku publicistických textů jsme zahrnuli kolekce *Project Syndicate* a *Presseurop*, jak je uvedeno v podkapitole 2.3 *Použitý vzorek*. Jako hypotézu jsme stanovili převažující užití kondicionálu cizího mínění, které je typické pro novinářskou francouzštinu (viz podkapitola 1.3 *Závěr*). Přesné počty výskytů uvádíme v následujícím grafu:

Graf 5: Typy užití minulého kondicionálu ve francouzštině – Publicistické texty

V grafu je jasně vidět, že naše hypotéza se nepotvrdila. Ačkoli počet výskytů kondicionálu cizího mínění oproti předchozím dvěma vzorkům narostl, číslo je stále velmi nízké. Nicméně jsme i na tomto vzorku vysledovali zajímavé tendence především v překladu do češtiny. Uvádíme proto následující příklady:

[17] Pour la seule année 2011, quelque 80 milliards de dollars **auraient quitté** la Russie.

Jen v roce 2011 **odteklo** z Ruska kolem 80 miliard amerických dolarů.

Kolekce Presseurop

[18] Olmert n'y **aurait vu** aucune nécessité.

Olmert **prý** potřebu těchto kroků **nechápal**.

Kolekce Project Syndicate

V prvním případě je v češtině jako ekvivalent minulého kondicionálu použito sloveso v prostém minulém čase, stejně jako v příkladech [7], [12], [14]. Jelikož není použito žádných dalších jazykových prostředků, které by vyjadřovaly odmítnutí odpovědnosti za pravdivost daného tvrzení, výrok vyvolává v češtině dojem skutečnosti, bez sebemenší pochybnosti. Dalo by se tedy konstatovat, že v češtině se význam odmítnutí odpovědnosti za pravdivost

informace úplně ztrácí. Ovšem je důležité ještě doplnit, že v tomto případě nebylo možné určit směr překladu, není proto jasné, co byl zdrojový jazyk překladu.¹⁴ V našem komentáři však vycházíme z předpokladu, že se jednalo o překlad z francouzštiny do češtiny.

Ve druhé ukázce se jedná o případ použití adverbia *prý*, o kterém jsme již hovořili (viz podkapitoly 1.1.2 *Typy užití*, 1.2 *Minulý kondicionál v češtině* a 3.2.2 *Právní texty*). Opět zde dochází k transpozici minulého kondicionálu v préteritum, avšak na rozdíl od příkladu [17] je význam kondicionálu cizího mínění zachován. Co se týká dalších lexikálních prostředků užitých v českém překladu pro vyjádření kondicionálu cizího mínění, zaznamenali jsme pět výskytů adverbia *údajně* a dále slovní spojení *říká se* a *bude se mít za to* (další lexikální prostředky viz podkapitola 3.2.2 *Právní texty*).

Převažujícím typem užití minulého kondicionálu bylo u publicistických textů modální užití (95 ze 198 určených výskytů). Ve většině případů šlo o souvětí bez uvozovacích výrazů či spojek typických pro podmínková souvětí. Jednalo se tedy spíše o vyslovení domněnky nebo hypotézy:

[19] Anne Frank **aurait eu** 80 ans ce 12 juin.

Anna Franková **by** 12. června **oslavila** 80. narozeniny.

Kolekce Presseurop

I když se na první pohled věta zdá jako prosté konstatování, v podtextu je implicitní vyjádření podmínky; větu bylo by možné transformovat na podmínkové souvětí.¹⁵

Dále se v publicistických textech vyskytovala podmínková souvětí se spojkou *si*. Celkově to bylo 28 z 95 výskytů připadajících na modální užití, tedy 29% výskytů modálního užití minulého kondicionálu v publicistických textech. Podobně jako v prozaických textech jsme i zde narazili na podmínková souvětí složitějšího rázu (viz příklad [3]):

[20] La seule chose qui pourrait être pire pour Israël serait si des survivants d'une attaque nucléaire iranienne déploreraient que « la troisième destruction du Temple » – la fin de l'état juif – **aurait pu** être évitée, si seulement leur pays avait agi de manière proactive.

¹⁴ V současné době pracovníci Českého národního korpusu připravují alespoň částečnou anotaci směru překladu pro kolekci *Presseurop*, na základě např. identifikace autora textu. Určení směru překladu i pro kolekce by do budoucna mělo vylepšit možnosti práce s korpusem.

¹⁵ V češtině opět užito kondicionálu přítomného, viz poznámky 5, 7, 9.

Jedinou horší skvrnou na Izraeli by byla situace, v níž by lidé, kteří přežili íránský jaderný úder, začali naříkat, že kdyby se jejich země bývala chovala proaktivně, **mohla** zabránit „třetímu zničení chrámu“ tedy konci židovského státu.

Kolekce Project Syndicate

U tohoto příkladu si můžeme všimnout zdvojeného užití spojky *si*, tedy kombinace dvou podmínkových vět v jednom souvětí. Zároveň se jedná o minulý kondicionál modálního slovesa *pouvoir*, jehož běžný význam je zde potlačen ve prospěch podmínky, což jsme viděli i u právních textů (viz příklad [10]).¹⁶

Skupinu užití *jiné* tvořila především modální slovesa, stejně jako tomu bylo u vzorku prozaických a právních textů. Dokonce je jejich zastoupení ve vzorku početně téměř totožné jako v právních textech (63 výskytů pro publicistické texty, 62 výskytů pro právní texty). Opět se jednalo o význam povzdechu nad nesplněním něčeho, co splněno být mohlo nebo mělo. Ve vzorku jsme narazili na několik zajímavých výskytů:

[21] Et lors des funérailles du président polonais Lech Kaczyński et de son épouse, le 18 avril à Cracovie, "la liste des chefs d'Etats qui **auraient dû venir** est devenue la liste de tous ceux qui ne sont pas venus", constate l'éditorialiste du quotidien tchèque, Luboš Palata.

Kvůli zastavení leteckého provozu se tak „ze seznamu, kdo na pohřeb prezidentské páru **přijede**, stal seznam, kdo všechno nepřijede,“ ironizují LN s konstatováním, že na Wawelu se v neděli 18. dubna konal „východoevropský pohřeb roku s jedinou velkou hvězdou - ruským prezidentem Dimitrijem Medveděvem.“

Kolekce Presseurop

U tohoto příkladu je především zajímavé, že se pravděpodobně jedná o překlad z češtiny do francouzštiny, neboť se ve francouzské verzi autor odkazuje na autora českého. Můžeme si všimnout, že oproti češtině dochází k výraznému významovému posunu. Zatímco v češtině je užitá futura, které v sobě nese význam pochybnosti, ve francouzštině užití minulého kondicionálu vyjadřuje právě povzdech nad něčím, co splněno být mělo nebo mohlo, což je ještě zesíleno použitím slovesa *devoir*.

¹⁶ Všimněme si, že v češtině je opět užitá préterita modálního slovesa, stejně jako tomu bylo v příkladu [7].

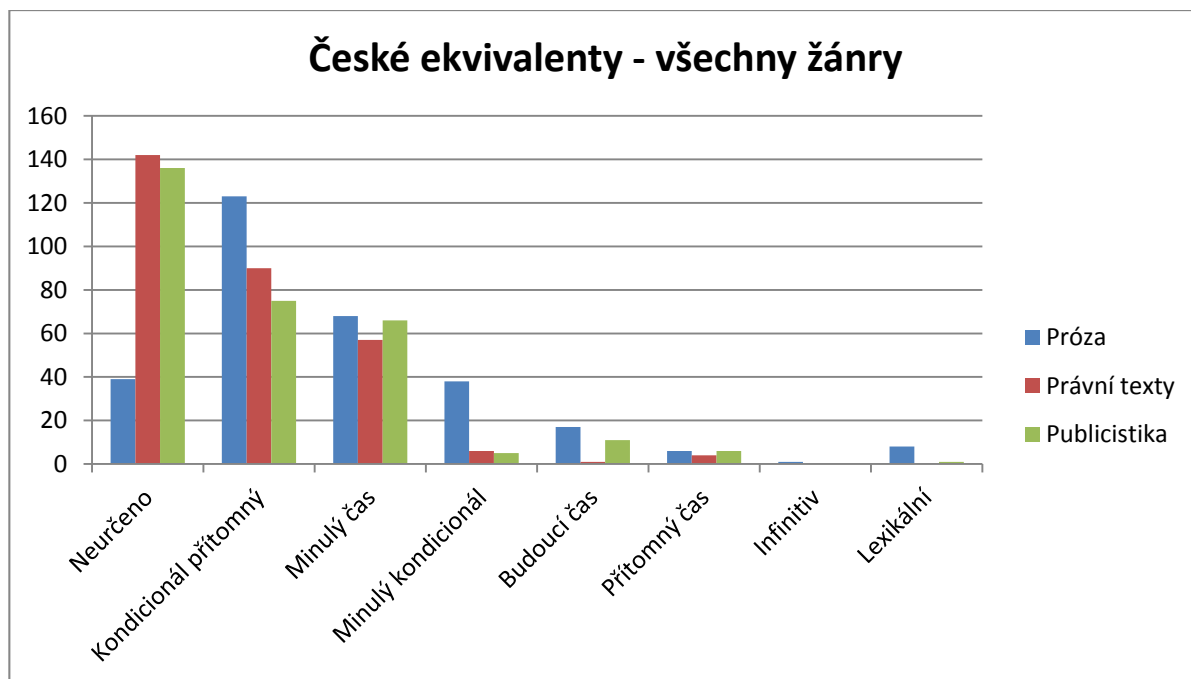
3.2.4 Závěr

V této kapitole jsme představili výsledky analýz fungování minulého kondicionálu ve francouzštině v rámci tří různých typů textů: *Próza*, *Publicistika* a *Právní texty*. Jak jsme viděli v Graf 1, celkově převažuje modální typ užití minulého kondicionálu (z celkového počtu výskytů zastupuje 31 %). Následuje skupina užití *jiné*, která zastupuje 23 % všech výskytů. Dále je to kondicionál cizího mínění s 8 % a časové užití minulého kondicionálu s 5 %.

Ačkoli jsme v rámci příkladů uvedených v této kapitole komentovali i některé tendence překladu minulého kondicionálu z francouzštiny do češtiny, podrobněji se k českým ekvivalentům minulého kondicionálu vyjádříme v následující podkapitole 3.3 *České ekvivalenty*.

3.3 České ekvivalenty

Analýza české části textů neměla za cíl stanovit typy užití minulého kondicionálu, tak jak tomu bylo u francouzské části. Úkolem této analýzy bylo nalézt překladové ekvivalenty minulého kondicionálu v češtině a stanovit tendence, které pro překlad platí, také v závislosti na typu užití minulého kondicionálu. Stanovili jsme několik kategorií překladových ekvivalentů, které jsme ještě během vyhodnocování podle potřeby rozšiřovali nebo upřesňovali. Nakonec jsme dospěli k následujícím skupinám: *minulý kondicionál*, *kondicionál přítomný*, *minulý čas* (s upřesněním vyjádření cizího mínění nebo bez něj), *budoucí čas*, *přítomný čas*, *infinitiv*, *lexikální ekvivalent* a *neurčeno*. Snažili jsme se o co nejpřesnější pojmenování překladového ekvivalentu, proto jsme se neomezili pouze na rozlišení *podmiňovací způsob – indikativ*, které by se zde nabízelo. Poměr zastoupení jednotlivých skupin zobrazuje následující graf:

Graf 6: Komparace českých ekvivalentů minulého kondicionálu napříč zkoumanými typy textů

Jak jsme viděli v příkladech (viz příklady [4], [5], [6], [8], [10], [11], [13], [19]) a jak ukazuje tento graf, převládajícím trendem při překladu minulého kondicionálu do češtiny je jeho transpozice v kondicionál přítomný. Toto odpovídá tendenci uvedené v podkapitole 1.2 *Minulý kondicionál v češtině*, kde je řečeno, že v češtině je minulý kondicionál stále více nahrazován kondicionálem přítomným. Ve všech žánrech největší procento zastupují případy, kde je kondicionál přítomný ekvivalentem modálního užití minulého kondicionálu ve francouzštině. Konkrétně, u *prózy* je to 68 % výskytů, u *publicistiky* 84 % a u *právních textů* 67 % výskytů kondicionálu přítomného. Dále v 19 % (ve všech žánrech dohromady) případů je kondicionál přítomný ekvivalentem skupiny užití *jiné*. Pro *prózu* je to 18 % výskytů, pro *publicistické texty* je to 12% a pro *právní texty* 31% výskytů kondicionálu přítomného.

Jak můžeme vidět, ve vzorku *Próza* právě přítomný kondicionál výrazně převyšuje ostatní ekvivalenty. Jak jsme uvedli, 68 % výskytů přítomného kondicionálu bylo ekvivalentem modálního užití minulého kondicionálu. A právě modální užití bylo převažujícím typem užití minulého kondicionálu ve vzorku *Próza* (tvořilo 44 % výskytů; viz Graf 3). Proto se domníváme, že převaha tohoto ekvivalentu závisí právě na převažujícím typu užití minulého kondicionálu.

Další výraznou skupinou je préteritum, které může nahrazovat kondicionál cizího mínění. V takovém případě je většinou doprovázen lexikálními prostředky. Jak bylo řečeno

v podkapitolách 3.2.2 *Právní texty* a 3.2.3 *Publicistika*, v českých překladech se objevovaly tyto výrazy: *prý, údajně, říká se, bude se mít za to, podle všeho, podle jejich názoru, pravděpodobně, (žalobkyně) tvrdí* (viz příklady [14], [18]). Můžeme si všimnout, že většina těchto prostředků odkazuje na někoho jiného, na všeobecný podmět, čímž dochází k přenesení odpovědnosti za pravdivost výroku na druhou osobu. Konkrétně se préteritum objevilo jako český ekvivalent kondicionálu cizího mínění v 24 % případů. Zajímavé je také použití préterita modálních sloves, k čemuž jsme se vyjádřili u konkrétních příkladů ([7], [20]) v podkapitolách 3.2.1 *Proza* a 3.2.3 *Publicistika*. Jak jsme již uvedli, v češtině tvar préterita zachovává odkaz do časové roviny v minulosti, ovšem oproti minulému kondicionálu nenese význam hypotetičnosti. Avšak je zachován význam povzdechu nad nesplněním něčeho, co splněno být mělo nebo mohlo. Préteritum jakožto ekvivalent minulého kondicionálu modálních sloves se objevil v 53 % výskytů.

Stojí za zmínku, že se v textech objevoval i kondicionál minulý. Všimněme si především prozaických textů, kde na kondicionál minulý připadá více než 12% výskytů, jeho výskyt je v těchto textech několikanásobně častější než v publicistice a v právních textech. Na vysoký počet výskytů minulého kondicionálu v beletristických textech má pravděpodobně vliv specifikum autorského jazyka. Pokud se totiž podíváme na relativní frekvenci minulého kondicionálu v přeložených textech z francouzštiny do češtiny, zjistíme, že výrazně vyšší relativní frekvenci (257 pm oproti průměrné hodnotě 77 pm) vykazuje především autobiografický text J.-P. Sartra *Les Mots*.

Pro úplnost jsme provedli dodatečnou analýzu minulého kondicionálu v přeložených textech z francouzštiny do češtiny. V korpusovém manažeru NoSketch Engine jsme zadali následující sekvenci CQL:

```
[(lemma="být")&tag="V.....R.*"] [tag="Vc.*"] [tag="V.....R.*"]
```

Tato sekvence odpovídá abstrahované formě minulého kondicionálu v češtině (sloveso být v minulém čase + sloveso být v podmiňovacím způsobu + jakékoli sloveso v minulém čase) (podrobněji k tvaru minulého kondicionálu v češtině viz podkapitola 1.2 *Minulý kondicionál v češtině*). Dotaz byl omezen na českou část korpusu InterCorp. Abychom zajistili, že se jedná o překlady z francouzštiny do češtiny, zadali jsme podmínku zdrojového jazyka (div.srclang = fr). Korpusový manažer vyhledal 51 výskytů minulého kondicionálu v češtině. Pokud tedy tuto hodnotu porovnáme s výsledky naší analýzy, můžeme konstatovat, že 75 % výskytů minulého kondicionálu v češtině bylo přeloženo jakožto ekvivalent minulého

kondicionálu ve francouzštině. Zbýlých 25 % pak připadá na překlad jiného jevu (např. plusquamperfekta konjunktivu).¹⁷

Jinou zaznamenanou možností překladu minulého kondicionálu do češtiny je používání budoucího času v souslednosti časové. Jelikož systém časů češtiny je výrazně prostší než systém francouzštiny, dochází zde k jistému zjednodušení. To znamená, že zatímco francouzština pro vyjádření budoucího děje oproti momentu v minulosti použije minulý kondicionál (viz podkapitola 1.1.2 *Typy užití*), čeština pro vyjádření následnosti děje použije futura, ovšem vytratí se časová rovina minulosti (viz příklad [9]). Díky tomu je v češtině potřeba více užívat jiné (především lexikální) prostředky pro vyjádření časového zařazení děje. Je důležité také podotknout, že užití futura jakožto českého ekvivalentu francouzského minulého kondicionálu silně koreluje s významem minulého kondicionálu v časovém užití.

Jako marginální se ukázaly ekvivalenty v podobě přítomného času a lexikální ekvivalenty. Co se týká přítomného času, zajímavým faktem je, že 56 % případů tvoří přítomný čas jakožto ekvivalent kondicionálu cizího mínění. Zároveň nepřipadá ani jeden výskyt na skupinu užití *jiné*. U lexikálních ekvivalentů je nutné podotknout, že se jedná o vyčleněnou skupinu, která nezahrnuje překlady pomocí préterita. Zaznamenali jsme tyto lexikální prostředky, které nahrazovaly tvar minulého kondicionálu ve francouzštině: *jako (pravá světice), nejradši, málem, raději, jako by, skoro jako, nikdo*.¹⁸ Samozřejmě nedošlo k úplně absenci slovesa ve větě, nicméně daný tvar minulého kondicionálu byl nahrazen výše zmíněnými prostředky.

Můžeme tedy konstatovat, že nejvýraznější tendencí v překladu minulého kondicionálu z francouzštiny do češtiny je jeho transpozice v kondicionál přítomný, jak ukazuje Graf 6. Pro úplnost je však třeba ještě doplnit alespoň částečnou zpětnou analýzu z češtiny do francouzštiny, která může pomoci v odhalení specifik překladového jazyka

¹⁷ Pro úplnost uvádíme příklad:

[22] Pour éviter ce regard trivial, **n'eût-il pas été** plus simple de ne pas vous faire éditer du tout?

→ **Nebylo by bývalo** jednodušší vůbec nic nevydávat, abyste se tomu triviálnímu pohledu vyhnul?

A. Nothomb: Hygiène de l'assassin, přeložila Jarmila Fialová

¹⁸ Pro ilustraci uvádíme následující příklad:

[23] Ma mère en fut surprise, qui **aurait préféré** l'avoir près d'elle à Grouin ou à Rattenburg, et lui parler de moi pendant mon absence.

→ Má matka tím byla dost překvapena: **raději** by ji měla u sebe v Grouinu nebo Rattenburgu a vyprávěla jí o mém dětství.

A. P. Mandiargues: Le Soleil des loups

(viz podkapitola 2.2 *Omezení jazykových korpusů* a 3.1 *Technické problémy vyhodnocování výsledků*), jež mohou výrazně ovlivnit výsledky analýzy.

3.3.1 Zpětná analýza z češtiny do francouzštiny

Problém práce s překladovým jazykem, o kterém jsme mluvili v podkapitole 2.2 *Omezení jazykových korpusů*, můžeme částečně vyřešit ověřením výsledků zpětnou analýzou, v našem případě z češtiny do francouzštiny.

Provedli jsme zpětnou analýzu adverbii *prý* a *údajně* na prozaických textech české části paralelního korpusu InterCorp pomocí rozhraní NoSketch Engine pro užití minulého kondicionálu ve významu kondicionálu cizího mínění. Jako podmínku jsme zvolili zdrojový jazyk čeština. Obě příslovce jsme zadali jako lemmata, aby nedošlo k vyloučení jejich nespisovných tvarů (zejména u adverbia *prý*). Analýzu jsme nemohli provést u právních textů ani publicistických textů, neboť u kolekcí nelze určit směr překladu.

Pro adverbium *údajně* bylo nalezeno pouze třináct výskytů. Ve třech případech bylo *údajně* přeloženo jako adverbium *soi-disant*.¹⁹ Jeden případ zastupovalo spojení *d'après* a adverbium *prétendument*.²⁰ V osmi případech význam adverbia *údajně* nebyl ve francouzském překladu obsažen.

Příslovce *prý* korpusový manažer našel ve dvanácti případech. I tady nejvíce výskytů (8) představoval překlad, kde adverbium *prý* nebylo zohledněno. Dále s počtem tří výskytů následoval překlad neosobní konstrukcí *il paraît*, která explicitně vyjadřuje význam adverbia *prý*. Následují výrazy s jedním výskytem: *sous prétexte, il faut croire, j'ai lu, il résulte du*.

¹⁹ Zde uvádíme příklad:

[24] Tata je někde pryč, odjel **údajně** do Brna za Šimečkou, ale já mu nevěřím.
→ Ludvik est parti, il est **soi-disant** à Brno chez Simecka, mais je ne le crois pas.
L. Vaculík: Český snář, přeložil Jan Rubeš

²⁰ Jedná se o tyto případy:

[25] Adoptovali zatoulaného psa, dva drozdy, kteří **údajně** vypadli z hnízda, a bílou krysu, frustrovanou z ustavičných pokusů ve výzkumném ústavu.
→ Ils ont adopté un chien perdu, sauvé deux grives (tombées du nid, **d'après** Beata), et un rat blanc traumatisé par les expériences menées dans un laboratoire de recherches.
M. Viewegh: Výchova dívek v Čechách, přeložily Denisa Brosseau-Kerschova, Catherine Zambon

[26] A cítil jsem, že bych se obešel i bez napití, které jsme **údajně** hledali, postupujíc pomalým krokem kolem výkladních skříní.
→ "Je me passerais bien des touristes," dis-je, et j'ai senti que je me serais passé également de ce quelque chose à boire que nous cherchions, **prétendument**, en avançant lentement le long des vitrines.
L. Vaculík: Český snář, přeložil Jan Rubeš

Stejně tak po jednom výskytu připadá na kondicionál přítomný a minulý. V jednom případě úplně chyběl překlad do francouzštiny.

Z tohoto průzkumu můžeme usuzovat, že překlad v tomto případě funguje obousměrně. Ovšem překladatelé pravděpodobně nemají minulý kondicionál jako primární ekvivalent adverbii *prý* a *údajně* v paradigmatu možností.

Dále jsme na české části paralelního korpusu InterCorp provedli zpětnou analýzu minulého kondicionálu. Konkrétně jsme do korpusového manažeru NoSketch Engine zadali sekvenci (CQL)²¹ pro vyhledání všech výskytů minulého kondicionálu v češtině v prozaických textech (viz analýza minulého kondicionálu v přeložených textech z francouzštiny do češtiny v podkapitole 3.3 *České ekvivalenty*). Jako podmínku jsme zvolili zdrojový jazyk čeština (div.srclang = cs).

Celkově korpusový manažer vyhledal sedm výskytů minulého kondicionálu v následujících textech: M. Kundera – *Nesmrtelnost, Žert*; L. Vaculík – *Velký snář*; J. Hašek – *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*.²² V šesti případech ze sedmi byl minulý kondicionál přeložen do francouzštiny jako minulý kondicionál. V sedmém případě byl přeložen jako imperfektum.²³ Co se týká relativní frekvence minulého kondicionálu v těchto textech, průměrná hodnota činila 10 pm. Okolo této hodnoty se pohybovaly relativní frekvence všech čtyř děl bez výrazného vybočení (nejnižší hodnota činila 9,1 pm, nejvyšší 12,2 pm). Můžeme proto konstatovat, že vysledovaný trend v překladu minulého kondicionálu z francouzštiny do češtiny platí i pro opačný směr překladu. Malý počet výskytů minulého kondicionálu v českých textech je způsoben pravděpodobně tím, že se minulý kondicionál v češtině stává stále více archaickým (viz podkapitola 1.2 *Minulý kondicionál v češtině*).

²¹ Konkrétní sekvence CQL byla opět abstrahovanou formou minulého kondicionálu v češtině a vypadala následovně: `[(lemma="být")&tag="V.....R.*"]&tag="Vc.*"]&tag="V.....R.*"]`.

²² Kompletní seznam děl české části korpusu InterCorp je dostupný na stránkách InterCopru, tj. www.korpus.cz/intercorp.

²³ Pro ilustraci uvádíme tento výskyt kompletně:

[27] " Málem **byl bych zapomněl**..."

« Je **n'y pensais plus**, Bon Dieu... »

J. Hašek: *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, přeložil H. Horejsi, C. Ancelot

Závěr

Cílem této práce bylo určit tendence fungování minulého kondicionálu ve francouzštině na základě analýzy jazykového materiálu získaného z paralelního korpusu InterCorp. Východiskem pro zkoumání byla teorie popsaná v první kapitole této práce, která shrnuje fungování minulého kondicionálu ve francouzštině a češtině za použití francouzských gramatik a lingvistických prací týkajících se tohoto slovesného tvaru. Popsali jsme morfologickou stavbu minulého kondicionálu ve francouzštině a shrnuli jednotlivé typy jeho užití. Dále jsme se zmínili o teorii polyfonie, která minulý kondicionál nahlíží jako polyfonický jev. Zároveň jsme provedli rešerši současných učebnic francouzštiny, které, jak jsme zjistili, výklad značně zjednodušují a navíc úplně vynechávají kondicionál cizího mínění. Následně jsme se zabývali minulým kondicionálem v češtině, kde je tento slovesný tvar stále více pocíťován jako archaický.

Přestože je teoretický popis docela podrobný, byly v něm shledány určité nedostatky. Stanovili jsme proto několik hypotéz pro analýzy, které jsme následně ověřovali na třech různých typech textů: *próze*, *publicistice* a *právních textech*. První stanovená hypotéza předpokládala největší zastoupení časového užití u prozaických textů a to z toho důvodu, že u románových textů je většinou velmi důležitá chronologie děje. Dále jsme očekávali převahu modálního užití u právních textů, protože tyto texty mnohdy vypovídají o skutečnostech, jež by mohly nastat za určitých podmínek. Poslední hypotéza předpokládala nejfrekventovanější užití kondicionálu cizího mínění v publicistických textech. Kondicionál cizího mínění je typický pro novinářskou francouzštinu, kde je užíván k odmítnutí odpovědnosti za pravdivost daného výroku. Jak již bylo řečeno, jelikož je minulý kondicionál v češtině archaickým tvarem, dalším cílem analýzy bylo pokusit se nalézt převládající tendence v překladu tohoto slovesného tvaru do češtiny.

Pro analýzu byly vytvořeny tři reprezentativní vzorky o velikosti 300 výskytů minulého kondicionálu. Byly to: *Próza*, *Právní texty* a *Publicistika*. Výzkum ukázal největší zastoupení modálního užití minulého kondicionálu ve všech typech textů. Modálním užitím se rozumí všechny typy podmínkových souvětí včetně těch, která vyjadřují podmínku pouze svým významem bez použití spojky *si* či uvozovacích výrazů (např.: *au cas où*, *dans le cas où*, *selon que*, *suivant que*, *pour le cas où*). Dále jsou to věty, v nichž minulý kondicionál vyjadřuje hypotézu nebo domněnku. Celkově tak modální užití zastupovalo 31 % všech

výskytů. Ve vzorku *próza* toto užití tvořilo 44 % výskytů, stejně tak v *právních textech* zastupovalo 44 % a v *publicistice* 48 % výskytů.

Jelikož modální užití je nejpočetnějším typem užití u všech typů textů, je nutné tyto výsledky vztáhnout ke stanoveným hypotézám. V případě prozaických textů se hypotéza nepotvrdila, neboť jsme předpokládali převahu časového užití minulého kondicionálu. Jako pravděpodobné vysvětlení nepotvrzení hypotézy se nám jeví, že ve zkoumaných dílech chronologie děje nehrála tak velkou roli, jak jsme předpokládali. Zároveň podstatné časové údaje mohly být vyjádřeny jinými jazykovými prostředky. Naopak se však potvrdila hypotéza předpokládající největší procento modálního užití minulého kondicionálu v právních textech.

Druhou nejpočetnější skupinu tvořila skupina užití *jiné*. Do této kategorie byly zařazeny řečnické otázky, věty zvolací a především minulý kondicionál modálních sloves. Právě modální slovesa jsou obtížně zařaditelná do zbývajících skupin, proto jsou takto vyčleněná. Dohromady ve všech žánrech představovala skupina užití *jiné* 23 % výskytů. V *prozaických textech* skupina zastupovala 36 % výskytů, stejně tak v *právních textech* tvořila 36 % výskytů a v *publicistice* 32 % výskytů minulého kondicionálu.

Dále 8 % všech výskytů zastupoval kondicionál cizího mínění. Co se týká jednotlivých žánrů, tak to bylo 7 % u prozaických textů, 16 % v právních textech a 15 % v publicistických textech. Ačkoli zastoupení kondicionálu cizího mínění u publicistických textů převyšuje časové užití, rozhodně se nejedná o nejpočetnější skupinu typu užití, což je v rozporu se stanovenou hypotézou. Ta předpokládala jeho největší zastoupení právě v publicistických textech.

Poslední, nejméně početnou skupinu představovalo časové užití minulého kondicionálu. Do této skupiny byly zahrnuty všechny výskyty souslednosti časové, nepřímé řeči a polopřímé řeči. Celkově ve všech žánrech časové užití zastupovalo 5 % výskytů. V rámci jednotlivých žánrů pak byly poměry následující: v *próze* 13 %, v *právních textech* 4 % a v *publicistice* 5 %.

Je nutné ještě podotknout, že zbývajících 33 % výskytů tvoří skupina *neurčeno*. Její velká početnost je způsobena především jedním nedostatkem ve vyhledávání. Sekvence, kterou jsme použili pro vyhledávání minulého kondicionálu ve francouzštině, totiž odpovídá i jinému slovesnému tvaru – pasivní konstrukci kondicionálu přítomného, jehož abstrahovaná forma je totožná s abstrahovanou formou kondicionálu minulého. Tento problém by se dal vyřešit zpřesněním sekvence pro vyhledávání, zůstává však otázkou, jakým způsobem. Pokud

bychom sekvenci vymezili pouze pro vyhledávání pomocného slovesa *avoir*, odfiltrovali bychom tím sice všechny výskyty pasiva kondicionálu přítomného, ale zároveň všechny výskyty minulého kondicionálu sloves, která se časují s pomocným slovesem *être*. Řešení tohoto problému proto zatím nemáme. Navzdory nižšímu počtu analyzovaných výskytů se domníváme, že výše uvedené výsledky mohou naznačit základní tendence ve fungování minulého kondicionálu.

Pro úplnost výzkumu jsme provedli zpětnou analýzu z češtiny do francouzštiny na prozaických textech české části paralelního korpusu InterCorp, a to ve dvou případech. První analýza se týkala kondicionálu cizího mínění. Zkoumali jsme, zda převládající tendence v překladu kondicionálu cizího mínění z francouzštiny do češtiny pomocí adverbii *prý* a *údajně* platí i v opačném směru překladu. I přes relativně nízký počet výskytů (13 pro adverbium *údajně* a 12 pro adverbium *prý*) můžeme konstatovat, že překlad funguje i z češtiny do francouzštiny. Dále jsme provedli zpětnou analýzu minulého kondicionálu. Předmětem zkoumání bylo vysledovat, zda je francouzským ekvivalentem českého minulého kondicionálu opět minulý kondicionál. Tento předpoklad se potvrdil v 86 % případů.

Seznam použité literatury

- ABOUDA, Lofti. Le conditionnel: temps ou mode. *Revue Romane*. 1997, č. 32, s. 180-198. Dostupné z: http://www.tidsskrift.dk/index.php/revue_romane/article/view/12267/23369
- ABOUDA, Lotfi. Les emplois journalistique, polémique, et atténuatif du conditionnel: Un traitement unitaire. In: DENDALE, Patrick a Liliane TASMOWSKI. *Le conditionnel en français*. Metz: Université de Metz, 2001, s. 277-294.
- Český národní korpus - InterCorp [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK [cit. 2013-06-01]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>
- DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: methode de traduction*. nouv. éd. rev. et corr. Paris: Didier, 1969, 331 s.
- DONAIRE, María Luisa. La mise en scène du conditionnel ou quand le locuteur reste en coulisses. *Le français moderne*. 1998, č. 66, s. 204-227.
- Dostupné korpusy. Český národní korpus [online]. [cit. 2013-07-04]. Dostupné z: <http://ucnk.ff.cuni.cz/struktura.php>
- DUBOIS, Jean. *Dictionnaire de linguistique*. Paris: Larousse, 1973. ISBN 20-302-0299-1.
- GALLON, Fabienne. *Extra!: méthode de français*. Paris: Hachette, 2002, 112 s. ISBN 20-115-5210-9.
- GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. Editor Petr Karlík, Marek Nekula, Zdenka Rusínová. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 799 s. ISBN 978-807-1069-805.
- GREVISSE, Maurice a André GOOSSE. *Le bon usage: grammaire française : Grevisse langue française*. 14e éd. Bruxelles: Duculot, 2007, 1600 s. ISBN 978-2-8011-1404-9.
- HAILLET, Pierre Patrick. *Le conditionnel en français: une approche polyphonique*. Gap [u.a.]: Ophrys, 2002. ISBN 27-080-1015-8.
- HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. *Stručná mluvnice česká*. Vyd. 25., ve Fortuně 1. Praha: Fortuna, 1996, 246 s. ISBN 80-7168-306-x.
- HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA. *Francouzská mluvnice*. 3., přeprac. vyd., 1. vyd. v nakl. Fraus. Plzeň: Fraus, 2001, 700 s. ISBN 80-723-8064-8.

Intercopr: Projekt paralelních korpusů Filozofické fakulty Univerzity Karolovy v Praze [online]. 2005 [cit. 2013-07-05]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz/intercorp/>

JOHNSON, Anne-Marie, Robert MENAND, Annie BERTHET a Véronique KIZIRIAN. *Taxi!: méthode de français*. Paris: Hachette, 2004, 160 s. ISBN 20-115-5289-3.

KLÉGR, Aleš. The Czech conditional 'by' and its correlates in English.: A parallel corpus study. *Theory and Practice in English Studies*. 2003, č. 1, s. 43-52. Dostupné z: http://www.phil.muni.cz/angl/thepes/thepes_01_04.pdf

KOMÁREK, Miroslav. *Mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Academia, 1986, 536 s.

LE BOUGNEC, Jean-Thierry. *Forum 3: méthode de français*. Éd. 1. Paris: Hachette, 2002, 175 s. ISBN 20-115-5181-1.

MÉRIEUX, Régine. *Connexions 3: Méthode de français*. Paris: Didier, 2005, 191 s. ISBN 22-780-5622-0.

NÁDVORNÍKOVÁ, Olga. *Korpusová analýza faktorů sémantické interpretace francouzského gérondivu*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce PhDr. Hana Loucká, CSc.

NÁDVORNÍKOVÁ, Olga. Paralelní korpus InterCopr. *Plav: Měsíčník pro světovou literaturu*. 2013, č. 1, s. 47-50. Dostupné z: <http://www.svetovka.cz/archiv/2013/01-2013-aktualita.htm>

PRAVDOVÁ, Marie a Miroslav PRAVDA. *Francouzština nejen pro samouky*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2007, 568 s. ISBN 978-80-7335-083-3.

RADINA, Otomar. *Francouzština a čeština: systémové srovnání dvou jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL. *Grammaire méthodique du français*. 5e tirage. Paris: Presses Universitaires de France, 2008. ISBN 978-213-0539-599.

ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. 1. vyd. Praha: Academia, 1986, 386 s.

ŠULC, Michal. Tematická reprezentativnost korpusů. *Slovo a slovesnost*. 2001, roč. 62, č. 1, s. 53-61.

TAIŠLOVÁ, Jitka. *On y va! 3: francouzština pro střední školy*. Dotisk 1. Vyd. Praha: LEDA, 2004, 299 s. ISBN 80-859-2743-8.